

**KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET SUHTAUTUMI-
SEEN OPPILASHUOLTOA, OPETTAJIA JA VERTAISIA
KOHTAAN**

Topi Tamminen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Topi Tamminen	
Työn nimi KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET SUHTAUTUMISEEN OPPILASHUOLTOA, OPETTAJIA JA VERTAISIA KOHTAAN	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro Gradu -tutkielma
Aika 10.11. 2022	Sivumäärä 61
Ohjaaja Marjo Kuronen	
Tiivistelmä <p>Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, vaikuttaako koulukiusaaminen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusattuna, suhtautumiseen oppilashuoltoon (koulukuraattori ja kouluterveydenhoitaja), opettajia ja vertaisia kohtaan. Tarkoituksena on tarkastella koulukiusaamisen vaikutusta luokka-asteittain ja sukupuolittain.</p> <p>Tutkimuksen näkökulman tarjoaa aiempi tutkimus koulukiusaamisesta ja sen vaikutuksesta niin yksilöön kuin ryhmäänkin. Tutkimuksessa tarkastellaan koulukiusaamiseen liittyvää lakia. Koulukiusaaminen on monimutkainen sosiaalinen tapahtuma, joka tapahtuu yleensä koulun henkilökunnan siitä tietämättä.</p> <p>Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty määrällisiä menetelmiä. Tilastollinen analyysi tehdään käyttäen faktorianalyysiä, summamuuttujia sekä kaksisuuntaista varianssianalyysiä. Tutkimuksen aineiston muodostaa Anne Konun keräämä aineisto "Koulun hyvinvointiprofiili 2017-2018: yläluokat 7-9". Aineisto on löydettävissä Yhteiskunnallisesta tietoaarkistosta. Vastaaajien lukumäärä aineistossa on 9980.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat koulukiusaamisen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusattuna, vaikuttavan suhtautumiseen oppilashuoltoon, opettajia ja vertaisia kohtaan negatiivisesti. Koulukiusaajien ja koulukiusattujen luokka-aste ja sukupuoli voivat myös vaikuttaa suhtautumiseen oppilashuoltoon, opettajia ja vertaisia kohtaan.</p>	
Asiasanat: Koulukiusaaminen, sosiaaliset suhteet, määrällinen tutkimus, koulun sosiaalityö	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

Kuvio 1	Oppilashuoltoon suhtautuminen summamuuttuja (N=9944)s. 38
Kuvio 2	Opettajiin suhtautuminen summamuuttuja (n=9978)s. 39
Kuvio 3	Vertaisiin suhtautuminen summamuuttuja (n=9978)s. 40
Kuvio 4	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9731)s. 41
Kuvio 5	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9764)s. 42
Kuvio 6	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9764)s.43
Kuvio 7	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon sukupuolittain (n=9731)s.44
Kuvio 8	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9764)s. 45
Kuvio 9	Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9764)s. 46
Kuvio 10	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9740)s. 47
Kuvio 11	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9772)s. 48
Kuvio 12	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9772)s. 49
Kuvio 13	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opiskelijahuoltoon sukupuolittain (n=9740)s. 50
Kuvio 14	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9772)s.51
Kuvio 15	Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9772)s.52

TAULUKOT

Taulukko 1	Kiusannut lukuvuoden aikana?s. 35
------------	-----------------------------------------

Taulukko 2	Kiusattu lukuvuoden aikanas. 35
Taulukko 3	Faktorianalyysis. 36

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KOULUKIUSAAMINEN	3
2.1	Kiusaamisen määritelmä.....	3
2.2	Koulukiusaamisen vaiheet.....	5
2.3	Koulukiusaaminen ja sukupuoli.....	9
2.4	Tasavertaisten kinastelu ei ole kiusaamista	10
2.5	Koulukiusaamisen seurauksista	11
2.6	Kiusaamisen huomioiminen.....	14
3	KOULUKIUSAAMINEN YHTEISKUNNASSA	17
3.1	Koulukiusaamiseen puuttumisen malleja.....	17
3.2	Koulukiusaaminen on kielletty lailla	20
3.3	Julkisia kampanjoita	28
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	29
4.1	Aineisto.....	29
4.2	Aineiston analyysimenetelmät.....	31
5	KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUS OPPILAJEN SUHTAUTUMISEEN	34
5.1	Koulukiusaaminen.....	34
5.2	Faktorianalyysin tulokset.....	36
5.3	Summamuuttujat	37
5.4	Kaksisuuntainen varianssianalyysi kiusaajista	41
5.5	Kaksisuuntainen varianssianalyysi kiusatuista.....	47
6	YHTEENVETO	53
6.1	Tuloksista	53
6.2	Lopuksi	55
	LÄHTEET	58

1 JOHDANTO

Koulukiusaaminen on asia, josta luultavasti jokaiselle on jonkinlaista omakoh- taista kokemusta niin koulukiusaajana, uhrina, sivustakatsojana, kannustajana tai koulukiusatun puolustajana. Koulukiusaaminen on maailmanlaajuinen ilmiö. Koulu- kiusaaminen on arkipäiväistä useille eri koululaisille niin kiusaajina kuin kiusattuina. Lähes jokaisella koulua käyneellä voi olla jokin muisto kiusaamistilanteesta, jonka on kokenut käydessään koulua. Koulukiusaaminen on iso yhteiskunnallinen ongelma. Koulukiusaamiseen liittyvät asiat toimivat myös monella eri tasolla niin kouluampu- misista ja nuorten välisestä väkivallasta yksinäisyyteen ja akateemiseen menestykseen. Ylipäättänsä nuorten pahoinvointi yhteiskunnassa voidaan nähdä osaltaan johtuvan kouluissa tapahtuvasta kiusaamisesta.

Koulukiusaaminen on monimuotoista ja jatkuvaa toimintaa. Se voi olla hyvinkin huomaamatonta tai omalla tavallaan jopa hyväksytyä. Omalla yläasteellani oli vielä aikanaan ”mopojuhlat”, jossa tarkoituksena oli ottaa uudet koulun pienimmät 7. luok- kalaiset mukaan yhteisöön pitämällä heidän kustannuksellaan ”hauskaa”. Samanlai- sia ”kastejuhlia” on useita eri kouluissa ympäri Suomea. Näihin juhliin monesti kuu- luu uusien oppilaiden nöyryyttämistä ja valtahierarkian pönkittämistä perinteen var- jolla. Toiminta on vapaaehtoista, mutta ryhmäpaine voi kuitenkin saada nuoret oppi- laat tekemään asioita, jotka eivät aina välttämättä tunnu sopivalta. Vaikka monet kas- tejuhlit ovat perinteisiä ja rituaalinomaisia tapoja ottaa uudet oppilaat koulun yhtei- söön, niin joukossa voi kuitenkin tyhmyys tiivistyä.

Koulukiusaamiseen puuttuminen on koulun tehtävä. Ollessani sosiaalityön har- joittelussa koulukuraattorina sain mahdollisuuden tutustua ja ottaa osaa moniamma- tilliseen tiimiin, jonka tehtävänä oli selvittää luokassa ilmennyttä, pitkään kestänyttä koulukiusaamista ja huonoa luokkahenkeä. Tiimissä oli koulukuraattori, terveyden- hoitaja, erityisopettaja ja minä koulukuraattoriharjoittelijana. Yhdessä keskustelimme koululaisten kanssa luokan ilmapiiristä ja teimme yhdessä luokan kanssa yhteiset säännöt. Yllätyksekseni luokan opettaja ei varsinaisesti ottanut osaa asiaan, vaan kes- kittyi työssään ensisijaisesti akateemiseen opetukseen. Luokkalaisten kanssa keskus- teltiin pienryhmissä, joissa keskustelu oli vaihtelevaa eikä joissain ryhmissä keskuste- lua syntynyt lähes lainkaan. Itselläni ei harjoittelun lyhytaikaisuuden vuoksi jäänyt

aikaa seurata intervention vaikutusta luokassa koettuun ryhmähenkeen ja koulukiusaamiseen. Muutamat työmenetelmät jäivät kuitenkin mielenkiintoisina mieleen, mm. oppilaat valitsivat kaksi henkilöä, keiden vieressä he kaikista mieluiten istuisivat luokassa. Tehtävä toi esiin paljon tietoa luokan suhteista ja niistä, keiden viereen kukaan ei halunnut jostain syystä istua.

Materiaalit, joita interventioissa koululuokkiin käytettiin harjoitteluni aikana, olivat mm. Mannerheimin lastensuojeluliiton, KiVa-koulun, Lion's Quest:in ja Lastenkulttuurisäätiön tarjoamia valmiita tuntipohjia, joita oli myös mahdollisuus soveltaa luokan tarpeisiin. Käytännön haasteena kouluille oli kuitenkin ohjelmien maksullisuus, joka tarkoitti, ettei ohjelmia voitu käyttää pitkäkestoisesti, vaan niitä sovellettiin ja niiden antamista kokemuksista otettiin opetuksessa opiksi.

Koulukiusaamiseen puuttuminen on hankalaa. Oppilailla voi olla monenlaisia kokemuksia koulukiusaamiseen puuttumisesta koulun henkilökunnan taholta eivätkä kaikki kokemukset välttämättä ole hyviä. Esteinä avun hakemiseen voi olla mm. koulun henkilökunnan resurssien puute, koululuokan tai yksilön ajatukset itsenäisesti pärjäämisestä, kantelijan tai "vasikan" maine, koulukiusaamisen epämääräisyys esimerkiksi syrjimisestä tai ryhmästä ulossulkemisena. Koulukiusaamisen uhriksi valikoituu nuoria kaikenlaisista tilanteista, mutta erityisesti marginalisoidut ja jollain tapaa muista erottautuvat koululaiset ovat riskissä joutua koulussa kiusaamisen kohteeksi. Oppilaat voivat jäädä koulukiusaamisen edessä yksin.

Koulun henkilökunta ja koulun muut oppilaat ovat asemassa, jossa he voivat puuttua koulukiusaamiseen. Ovatko opettajat, kouluterveydenhoitajat, koulukuraattorit tai oppilaiden vertaiset sellaisia, että heidän luokseen on helppoa tulla pyytämään apua koulukiusaamiseen? Miten koulukiusaaminen vaikuttaa koululaisten suhtautumiseen vertaisia, opettajia ja oppilashuoltoa kohtaan? Onko tyttöjen ja poikien suhtautuminen erilaista ja onko luokka-asteella merkitystä suhtautumiseen?

Tutkielmassa selvitän, vaikuttaako koulukiusaaminen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusattuna, suhtautumiseen oppilashuoltoa (koulukuraattori ja kouluterveydenhoitaja), opettajia ja vertaisia kohtaan. Tarkoituksena on tarkastella koulukiusaamisen vaikutusta luokka-asteittain ja sukupuolittain. Tutkimukseni jatkaa kandin tutkielmaani, jossa tutkin yläasteelaisten mielikuvia oppilaiden kiusaamiseen puuttumisesta ja koulukiusaamisen vaikutusta siihen. Kanditutkimuksessani totesin tilastollisen analyysin avulla, että kiusatut pitivät muun luokan puuttumista kiusaamiseen merkittävästi huonompana kuin ei kiusatut. Myös kiusaajat pitivät luokan puuttumista kiusaamiseen huonompana kuin oppilaat, jotka eivät kiusaa.

2 KOULUKIUSAAMINEN

2.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaaminen voidaan määritellä yleensä yhteen oppilaaseen toistuvasti kohdistuvaksi tahallisen vihamieliseksi käytökseksi ja siihen voidaan tunnistaa yleensä kolme kriteeriä: tarkoitus, toistuvuus ja vallan tai voiman epätasapaino (Olweus, D., 2010 s.11). Kiusaaminen voidaan määritellä myös UNESCO:n kestävän kehityksen tavoitteiden raportin tavalla: Kiusaaminen ei ole vain yksittäisiä kiusaamistilanteita vaan kiusaamiskäyttäytymistä, joka yleensä pahenee, jos kiusaamista ei käsitellä. Kiusaaminen voidaan määritellä myös tarkoitukselliseksi ja aggressiiviseksi käyttäytymiseksi, joka tapahtuu jatkuvasti uhria kohtaan ja toiminnassa on kiusaajan ja uhrin välillä vallan tai voiman epätasapaino, joka saa uhrin tuntemaan olonsa haavoittuvaksi ja voimattomaksi puolustaa itseään tilanteessa. (UNESCO 2017 s.15). Joidenkin lähteiden mukaan kiusaamiseen ottaa yleensä osaa kahden tai kolmen koululaisen ryhmä, mutta taustajoukoissa voi olla useampia oppilaita. Koulukiusaamista on myös yhdelle ja samalle koululaiselle aiheutettu toistuva vahinko tai paha mieli. Kiusatun on vaikea puolustautua tekijältä (Olweus, D. & Mäkelä, M., 1992 s. 14).

Kiusaamisen voi myös määritellä systemaattiseksi vallan tai voiman väärinkäytöksi. Kiusaamiselle tyypillistä on sen tapahtuminen ryhmässä ja perustuminen ryhmän henkilöiden välillä oleviin sosiaalisiin suhteisiin. Systemaattisuuden lisäksi kiusaamiseen kuuluu kiusaajan ja uhrin vallan tai voiman epätasapaino, jota kiusaaja väärinkäyttää kiusaamisen uhria sattuvasti. Kiusaaja voi olla jollain tapaa kiusattua vahvempi, esimerkiksi vanhempi, fyysisiltä ominaisuuksiltaan isokokoisempi, korkeammalla ryhmän hierarkiassa, suosituimpi ja/tai omata taustajoukon, joka kannustaa, todistaa sekä myös kiusaa yksin jäävää uhria. Koulukiusaamisen uhri on kiusaajaan

nähdessä alakynnessä jollain tapaa, eikä sen vuoksi pysty vastaamaan kiusaajan käyttökseen. Kiusaaminen on proaktiivista aggressiota. (Salmivalli, C., 1998 s. 29–33)

Olweuksen mukaan (2010 s.12) voidaan sanoa oppilaan olevan kiusattu yhden tai useamman toimesta jos: 1. nimitellään loukkaavasti, puhutaan ilkeästi sekä satuttavasti ja nauretaan uhrin kustannuksella, 2. uhri eristetään ryhmästä tarkoituksella tai häneen ei kiinnitetä huomiota, 3. lyödään, potkitaan, tönitään tai käytetään muuta väkivaltaa, 4. uhrista juorutaan ilkeämielisesti tai hänen asioista valehdellaan ja yritetään saada muut koululaiset pitämään uhrista vähemmän 5. toiset uhria satuttavat asiat. Bowie (2000) on määritellyt kiusaamisen työpaikoilla huomatuksi tai tosiasialliseksi verbaaliseksi, emotionaaliseksi uhkaksi tai fyysiseksi hyökkäykseksi yksilöä tai hänen omaisuuttaan kohtaan toisen henkilön, ryhmän tai organisaation puolesta.

Koulukiusaaminen on kouluissa tapahtuvaa väkivaltaa. Väkivalta voi olla esimerkiksi tönimistä, lyömistä tai muuta fyysistä satuttamista. Fyysinen väkivalta kouluissa voi olla myös uhrin pelottelua, uhrin poistumisen tai pääsyn estämistä väkivalloin, pakottamista fyysisesti tekemään nöyryyttäviä tekoja, uhrin tavaroiden rikkominen ja jonkinlainen rangaistus uhrin käyttäytymisestä. Koulussa tapahtuvaa fyysistä väkivaltaa on myös seksuaalinen häirintä, ei suostumuksellinen seksuaalinen kosketus, uhrin seksuaalisuuteen liittyvien juorujen levittäminen tai nimittely, pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja raiskaus. Sanallinen nimittely, haukkuminen, epämiellyttävä ilmeily, manipulointi, uhkaaminen, juorujen levittely, yhteisöstä poissulkeminen tai ilkeästi puhuminen on henkistä väkivaltaa. (UNESCO 2017 s.14–15)

Päivi Hamarus väitöskirjassaan ”Koulukiusaaminen ilmiönä: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta” (2006) on tutkinut sitä, mitä kiusaamisella ymmärretään koululaisyhteisöissä, millainen ilmiö koulukiusaaminen on ja miten kiusaamista luodaan ja ylläpidetään. Hamarusen aineistossa koululaiset kuvasivat useanlaisia kiusaamista:

- prosesseja, joissa kiusaaminen alkaa pikkuhiljaa lainehtien ajan myötä
- yksittäisiä väkivaltaisia kohtauksia
- sanallisena pysyvää kiusaamista
- ryhmästä eristävää kiusaamista
- kahden koululaisen sosiaalisten suhteiden muutoksesta johtuvaa kiusaamista
- ärsyttävää kiusaamista
- tiedostamatonta kiusaamista.

Hamarus kertoo, että ”oppilaille kiusaamisen määritelmä ei näyttäydä ongelmallisena”. Oppilailla on ymmärrystä kiusaamisesta ja sen esiintymisestä omassa

yhteisössään. Hamarus mainitsee eroavaisuuksien esimerkiksi ulkonäössä, kehossa tai koulumenestyksessä muodostavan riskitekijän kiusaamiselle ja lisäävän sen seurauksia. Hamarus mainitsee tutkimuksesta (Sweeting & West 2001) joka tutki kiusaamiseen liittyvän eroavaisuuden stereotypioita. Eroavuudet edustivat koululaisten keskuudessa stereotyyppisesti sellaisia asioita, joita ei ihannoida kuten ei-viehättävä ulkonäkö, ylipaino, vamma ja heikko koulumenestys. (Hamarus 2006 s.61)

2.2 Koulukiusaamisen vaiheet

Kiusaaminen on prosessi, jossa on erilaisia vaiheita. Koulukiusaaminen voi alkaa lähes huomaamatta. Koulussa tehdään havaintoja oppilaiden keskinäisen kulttuurin silmin ja huomataan siten eroavaisuuksia toisista. Kiusaaminen jatkuu ja kehittyy, kun havaitut tai tuotetut erot johtavat vieroksuntaan yhtä oppilasta kohtaan. Koululaisten sosiaalinen vuorovaikutus on hienovaraista ja siinä ilmenee pieniä merkkejä, joiden avulla kerrotaan muille tietyn oppilaan olevan ei-pidetetty. Tällaiset eleet ovat osana kiusaavaan ryhmään liittymistä ja ne tulkitaan ja opitaan ryhmän määrittelyn toiminnaksi. Kiusaaminen voi saada alkunsa myös yksittäisestä tapahtumasta, jota pidetään nolona ja sille nauretaan. Vieroksuttua koululaista nimitellään eroavuuteen liittyvillä nimittämisillä. (Hamarus 2006 s. 67-76)

Hamaruksen (2006 s. 70) mukaan Pikas (1990) on käyttänyt kiusaamisen alkuvaiheen tapahtumista nimitystä "testaaminen". Oppilaat voivat kertoa nimittelyn ja oppilaan erottelevaa toimintaa läpäiksi, piikittelyksi, kuittailuksi, kiusoitteluksi, ketuiluksi tai hännämiseksi. Testaamista käydään myös luokkayhteisön kesken kaikkien kanssa. Testaaminen on myös tiedostamatonta hauskanpitoa yhteisössä, sellaista hauskanpitoa, johon voi liittyä. Testaamisen avulla oppilaista saadaan tietoa niin oppilaista itsestään ja heidän kyvystänsä reagoida tietynlaiseen vuorovaikutukseen. Samalla tulee testattua myös muiden yhteisöön kuuluvien oppilaiden suhtautuminen tiettyyn yksilöön liittyvään "läppään", onko joku yhteisöstä esimerkiksi valmis lähtemään läppään mukaan, kuka on valmis jatkamaan kiusaamisprosessia ja kuka ottaa minkäkin roolin kiusaamisprosessissa. Samalla myös selviää se, kehen kohdistuva läppä on sallittua ja mahdollistaa koko luokkayhteisön mukaan lähdön (Hamarus 2006 s. 71). Toistensa koittelulla oppilaat luovat myös keskinäistä sosiaalista järjestystä, joka voi muodostua hierarkkiseksi nokkimisjärjestykseksi tai tarkoin varjelluksi tasa-vertaisuudeksi ryhmän jäsenten välillä (Salmivalli 1998 s.82).

Läppä, heitot tai vitsailut ovat leikinlaskua, jotka ovat normaalia toimintaa kouluyhteisöissä eikä niistä saa suuttua sillä ne ovat vain hauskanpitoa. Heittoihin puuttaminen voi tuottaa häpeää ja sosiaalisen rangaistuksen. Jos et ymmärrä leikkiä, niin

olet nolo ja tosikko. Lämpöheittoon on henkilökunnankin vaikea puuttua ja kiusaamista monesti peitellään pelkkänä vitsinä ja leikinä. Lämpö voi olla osa yhteisöllistä hauskanpitoa ja lämpöheitto perustellaan yleensä hauskanpidolla. Lämpöheitto voi muuttua kiusaamiseksi, mutta silti siihen voi olla vaikeaa puuttua oppilaiden tai henkilökunnan taholta, jos on pienintäkään epävarmuutta siitä, onko kyseessä pelkkä leikinlasku tasavertaisten jäsenten kesken tai kiusaaminen. (Hamarus 2006 s. 71)

Lämpöä, heittoja ja vitsailua seuraa haukkuminen. Haukkuminen menee pidemmälle ja siihen voidaan liittää alistamista ja nöyryytystä. Haukkumista jatkamalla muodostuu luokkayhteisölle kollektiivinen kuva kiusaamisen uhrista ja kiusatun uhrin identiteetti muuttuu, usein halventavaksi tai alistavaksi. Alkuperäisen kiusaamisen syyn päälle rakennetaan uhrista uhria halventava kuva. Hamarus mainitsee sosiaalisen myytin kehittymisen kiusaamisen myötä (Björkvist 1992), myytin rakentamisen eräänlaisen historiallisen tiedoston rakentamiseksi yhden henkilön pahuudesta (Lindroos 1996), määrittelyn maineeksi tai sosiaalisesti maineeksi, jossa kiusatulle rakennetaan mainetta tarinoiden ja juorujen avulla (Salmivalli 1998; Tolonen 2001 b). Ajatukset, sanat ja käsitteet alkavat muuttua olemassa oleviksi objekteiksi. (Hamarus 2006 s. 71).

Uhrista on "luotu kuva, sosiaalinen mielikuva, maine tai tarina", joka voi seurata oppilasta, vaikka hän vaihtaisi luokkaa tai koulua. Tämä mielikuva on määritelty säännöllisesti toistetun propagandan kautta. Hamarus (2006) kertoo Puolimatkan (2004) propagandan määrittelystä:

"Propagandalla tarkoitetaan sellaista viestintää, jossa ohitetaan ihmisen tietoinen harkinta ja pyritään vaikuttamaan suoraan hänen tunteisiinsa ja toimintaansa. Propagandan vaikutus perustuu kokonaisvaltaisiin mielikuviin, jotka ovat saaneet itsestään selvän totuuden aseman ihmisten tietoisuudessa, vaikka ne eivät olekaan tiedollisesti oikeutettuja. Niiden merkitys perustuu niiden kykyyn tarjota ihmisille harhakuva hänen tilanteestaan, ominaisuuksistaan ja mahdollisuuksistaan tavalla, joka tekee hänet onnelliseksi ja motivoi häntä."

Kuten parhaissa valheissa, niin myös propagandassa on osana ripaus totuutta tai asiayhteydestään erotettuja totuuksia. Oppilaalla voi olla propagandan seurauksena tietty maine erilaisena tai omituisena, yhteisön mielissä halveksittu kuva ja sen perusteella oppilaan kanssa oloa aletaan karttaa ja näin oppilas on eristetty oppilasyhteisön ulkopuolelle. (Hamarus 2006 s. 71)

Salmivalli (2003 s. 35–36) kertoo havainneensa koululaisten puhuvan kiusaamisesta tavalla, joka saa kiusaamisen näyttämään vähämerkityksiseltä, ongelmattomalta ja oikeutetulta. Kiusaaminen kuvataan "ei-kiusaamisena". Koululaiset tulkitsevat kiusaamisen jonain muuna kuin tahallisen pahan olon tuottamisena kiusatulle koululaiselle, sellaisena oikeutettuna toimintana, joka johtuu oppilaasta itsestään. Koulukiusaamiseen osaa ottavat pienryhmät mitätöivät tahallista ja toistuvaa kiusaamista. Koulukiusattu saadaan näyttämään ärsyttävältä ja vihamielisiä toimenpiteitä ansaitsevalta. (Salmivalli 2003 s. 36)

Lamminmäki-Kärkkäinen (2002) puhuu Hamaruksen (2006 s. 72) mukaan kiusatulle luodusta toiseudesta maineen sijaan, määritellen toiseuden olevan itselle tai toiselle tuotettu identiteetti, jonka aineksina on yhteen kuulumattomuus, vieraus sekä toissijaisuus. Tämä koettu toiseus tekee toisen ihmisen kohtaamisen vaikeaksi. Toiseus on ennakkoluuloja syvempää, varmaa kokemuksen vahvistunutta tietoa. Toiseus sisältää tunnelatauksen, jolloin sitä on haastavaa saada muuttumaan rationaalisin perustein kuten stereotypiaa. Koettu toiseus saa oppilaat näkemään ja kuulemaan tapahtumat jo valmiiksi oman käsikirjoituksemme mukaisina sitoen yksityiskohdat kertomukseen toisesta (Hamarus 2006 s. 72). Hamarus (2006 s.72) kertoo Lamminmäki-Kärkkäisen pohtineen toiseuden olevan:

”ajattelumalli havainnoille ja tulkinnoille silloin, kun törmäämme ilmiöön tai henkilöön, jonka tiedämme erilaiseksi. Kun meillä olisi mahdollisuus kohdata toinen ihminen aidosti, toiseus on värillinen linssi, joka saa meidät näkemään havaintomme sellaisina kuin osasimme odottaakin. Toiseuden mahti ei anna tilaisuutta kuunnella, mitä toinen sanoo. Koska jo tiedämme, millainen hän on, miten hän ajattelee ja mitä haluaa, tulkitsemme hänen sanansa suoraan ilman tarvetta pysähtyä miettimään, mitä kuulumme. Toiseudessa ihminen antaa itselleen luvan määritellä toisen ihmisen olemuksen tätä itseään kuulematta” (Lamminmäki-Kärkkäinen 2002 s. 71).

Vallan käyttö liittyy myös maineen luomiseen, kontrolloiden sitä mitä kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta. (Hamarus 2006 s. 72)

Hamarus kertoo (2006 s.72) kuinka oppilaat kuvasivat kiusaamisen pinttyneen heidän käyttäytymiseensä, tullen omaksi tavaksi suhtautua kiusattuun. Kiusaaminen myös tarttuu ryhmässä, leviten koko ryhmän tavaksi kohdata kiusattu. Kiusaamisprosessista seuraa uhrin sulkeminen ryhmän ulkopuolelle ja uhrin eristäytyminen, jolloin koulukiusaamisen uhri voi tuntea koko koulun olevan häntä vastaan (Hamarus 2006 s.72). Salmivalli (1998 s.86) kertoo myös sosiaalisesta maineesta, joka vaikuttaa sosiaaliseen havaitsemiseen. Esimerkiksi aggressiivinen koululainen voidaan nähdä aina aggressiivisen käyttäytymisen kautta tai suositun koululaisen käyttäytyminen voidaan tulkita myönteisemmin kuin epäsuositun oppilaan. Kiusaamisen uhrista muodostuneet käsitykset voivat myös kiusaamisen jatkuessa muuttua aina vain negatiivisemmiksi, jolloin kiusatun maine kantaa eteenpäin käyttäytyisi koululainen, miten tahansa. Koululainen voidaan jopa nähdä kiusaamista kerjäävänä henkilönä. Koululaiset voivat myös alkaa toteuttaa näitä maineeseensa kuuluvia käyttäytymismalleja, jolloin odotukset ja ennakoasenteet voivat toimia itseään toteuttavina ennusteina. Kiusaamisen jatkuessa kiusaamisen uhria katsotaan enemmän ja enemmän arvottomana henkilönä ja hänen syrjimisestä tulee ryhmän sosiaalinen normi (Salmivalli 1998 s.86).

Tietyt poikkeavaisuudet herättävät enemmän vihamielisyyttä kuin toiset eikä aina olekaan selvää, mitkä ryhmästä poikkeavat asiat torjutaan. Sellaiset lapset, jotka koetaan olevan poikkeavia itseaiheutetusti esimerkiksi pukeutumisen tai käyttäytymisen osalta voidaan suhtautua torjuvammin kuin niihin, joiden poikkeavuutta ei

nähdä lapsen omaksi syyksi, kuten esimerkiksi vammaisuus. Salmivalli kertoo tutkimuksestaan (1992), jossa oppilaat olivat ilmoittaneet kiusaamisen syyksi uhrin jonkinlaisen ärsyttävän ominaisuuden tai tavan, esimerkiksi tunkeilevuuden, leuhkimisen tai opettajan mielistelyn, kun taas fyysinen poikkeavuus nimettiin syyksi selvästi harvemmin. Salmivalli jatkaa pohtien, että toiset oppilaat voivat nähdä uhrin oman käytöksen aiheuttaneen kiusatuksi tulemisen ja uhriin voidaan suhtautua vieläkin torjuvammin. (Salmivalli 1998 s. 85)

Kiusaaminen arkipäiväistyy, mutta tarvitsee kuitenkin jatkuvasti uutta vauhtia ylläpitääkseen itseään. Entiset hauskat asiat kuluvat äkkiä ja niitä täytyy tuottaa lisää jatkuvasti uhrin kustannuksella. Hauskanpidon nojalla koko luokka voi olla osallisena kiusaamisessa, sillä kuka nyt hauskanpidosta kieltäytyisi, jollei ole tosikko. Tämä hauskanpito oikeuttaa kiusaamistoiminnan jatkumisen ja myös peittää kiusaamisen ikävät tapahtumat. Hauskanpito on helppo tapa liukua syvemmälle kiusaamisprosessiin, lähes tahattomasti, tunnistaen vasta myöhemmin kuinka on ottanut osaa kiusaamiseen. Ryhmän tai sen yksilöiden voi olla prosessin jatkuessa haastavaa asettua kiusaamisen uhrin puolelle, koska uhrille aiemmin naurettiin. Hauskanpito myös tekee muusta ryhmästä yhtenäisen rakentaen yhteistä me vastaan ne henkeä. Kiusaamisen ympärille voidaan myös luoda leikkejä, jotka jatkuvat lähes huomaamattomina karkuun menemisinä ja toistuvina merkityksinä ilmeissä ja sanoissa. Kiusaamisessa käytetyt sanat voivat myös muuttua loukkaavammaksi uhria kohtaan. Vaikka itse ei loukkaavia sanoja sanoisikaan, niin jo niille nauraminen toisen kustannuksella jatkaa kiusaamisprosessia yllyttäen ja ollen mukana kiusaamisessa ja sen tuomilla merkityksillä. (Hamarus 2006 s. 73)

Koulukiusaamisessa jotkut henkilöt liittyvät yhteen ja jättävät samalla joitain ryhmän ulkopuolelle. Erilaisuus ryhmästä aletaan mahdollisesti kokea vastakohtana omalle ryhmälle ja luodaan toiseutta. "Me" on olemassa niin kauan, kun on olemassa "ne", jotka ovat meidän vastakohtia. Identiteetti on osaltaan kollektiivinen käsite, ollen yksilön kehityksessä ja sosialisatiossa yhteydessä viiteryhmiin kuten perhe, koululuokka, kansa yms. Omaan yhteisöön kuulumattomia asioita aletaan vähätellä ja ulkopuolelle jääminen ei ole houkuttelevaa. Toiseus on epämiellyttävämpää kuin oma identiteetti ryhmässä. (Hamarus 2006 s.73).

Kiusaajalle ryhmän osallistuminen kiusaamistoimintaan on helpottavaa. Syyllisyys kiusaamisesta jakautuu ryhmän kesken. Rooli kiusaamisprosessin jatkajana on kiusaajalla tai kiusaajaryhmällä, joka kiusaamisprosessin jatkuessa luo uusia tarinoita kiusaamisen uhrista. Tarinat toimivat eristäen kiusaamisen uhria koko yhteisöstä ja ystävyys kiusaamisen uhrin kanssa nähdään myös outona ja siitä joutuu maksamaan hinnan, että voi joutua itsekin kiusaamisen uhriksi. Kiusatun seurassa ollessaan hänen ystävänsäkin voivat joutua noloon asemaan. (Hamarus 2006 s. 74)

Kiusaaminen jatkuessaan saa yhä rohkeampia muotoja. Yhteisön käyttäytyminen kiusaamisen uhria kohtaan voi tulla raaemmaksi ja uhria kohtaan käyttäytytään korostuneen halveksivasti. Kiusaamisprosessin jatkuminen vaatii keinojen muuttamista ja raaistumista, jolloin mukaan voi tulla nimittelyn ja muun lisäksi fyysistä kärsimistä kuten lyömistä, tönimistä, potkimista ja hakkaamista, edeten prosessina niin pitkälle että se mahdollisesti saavuttaa huippunsa. Väkivaltainen käytös näkyy jo kaikille ja siihen puututaan yleensä vakavasti. Myös kiusaamisen uhri voi räjähtää, tehden esimerkiksi jonkin epätoivoisen teon, jotta yhteisö ymmärtäisi tilanteen vakavuuden. (Hamarus 2006 s.74).

Pienetkin erimielisyydet voivat tulla suuttumukseksi tai voimakkaaksi vihaksi, koska ongelmaa ei olla käsitelty sen alettua kenenkään toimesta. Kiusaaminen voi saavuttaa tietynlaisen huippunsa ja räjähtää emotionaaliseksi kohtaukseksi, kun kiusattu on saanut tarpeekseen. Tämä on yleensä näkyvää jo aikuisillekin ja kiusaamiseen viimein puututaan virallisesti opettajien tai muun henkilökunnan sekä vanhempien taholta. Jossain tapauksissa kiusattu vahvistuu ja uskaltaa panna vastaan saaden kiusaamisen prosessia vaimenemaan. (Hamarus 2006 s. 75)

Hamarus pohtii kiusaamisen, siihen puuttumisen, sen muuttumisen ja jatkumisen voivan jatkua pitkäänkin ns. siedätysprosessina. Kiusaamiseen puututaan koulu-yhteisössä jonkin verran jonkun aloitteesta. Hamaruksen aineiston mukaan tällaisella puuttumisella ei näyttänyt olevan tehoa lopettaa kiusaamista kokonaan, kuitenkin lieventäen sitä hetkellisesti siedettäväksi, jolloin kiusaaminen voi jatkua yhteisössä aaltomaisena prosessina. Toimiva keino, jolla tähän prosessiin on voitu vaikuttaa yhteisössä, onkin ollut toveripiiriin vaikuttaminen. Kiusaamisesta puhuminen luokkayhteisössä voi tuoda koululaisille oivalluksia ryhmän sosiaalisista käytännöistä ja kuinka koululainen yksilönä voi toimia ryhmässä (Hamarus 2006 s. 75–76). Monet myöhemmin esittelemäni koulukiusaamiseen puuttuvat ohjelmat puuttuvat koko luokan kesken tilanteeseen ja kannustavat kiusaamiseen puuttumiseen.

2.3 Koulukiusaaminen ja sukupuoli

Tyttöjen ja poikien aggressiivisuus kouluissa näyttäytyy eri tavoin. Pojille tyypillisiä ovat suoran aggression ja kiusaamisen strategiat, kun taas tytöillä epäsuoran aggression ja kiusaamisen strategiat. Epäsuoraan kiusaamiseen kuuluu muun muassa pahantahtoinen juoruilu, syrjiminen, salaisuuksien paljastaminen, ryhmän ulkopuolelle jättäminen ja muiden ryhmän jäsenten kannustaminen hyljeksimään kiusattua. Epäsuorassa kiusaamisessa uhria voidaan vahingoittaa "kiertoteitse". Epäsuoran aggression strategioiden käyttäjä voi itse vältyä aggressiosta syytetyksi tulemisen ja epäsuoran kiusaamisen havaitseminen on erityisen vaikeaa. (Salmivalli 1998, 35–39)

Salmivalli toteaa poikiin kohdistuvan kiusaamisen olevan yleensä tönimistä, tavaroitten ottamista, lyömistä ja potkimista. Tyttöihin kohdistuva kiusaaminen oli yleensä ilkeiden juorujen levittämistä, naurunalaiseksi tekeminen ja ryhmän ulkopuolelle jättämistä. Sekä tyttöjen että poikien parissa yleisimmät kiusaamisen muodot olivat kuitenkin nimittely ja haukkuminen. (Salmivalli 1998, 35–39)

Selityksiä tyttöjen ja poikien erilaisille tavoille ilmentää aggressiota on erilaisia. Yksi selitys on, että epäsuoran aggression harjoittaminen vaatii sosiaalista älykkyyttä (Kaukiainen ym. 1996). Tyttöjen sosiaalinen äly kehittyy poikia varhaisemmin, joka selittää eroja. Toinen selitys voi löytyä tyttöjen ja poikien vertaisryhmien erilaisesta luonteesta (Lagerspetz ym. 1988, Salmivalli ym. 1997). Poikien kesken kolmen tai useamman lapsen ryhmät ovat tavanomaisia, kun taas tytöillä saattaa olla yksi "paras ystävä", jonka kanssa muodostetaan läheinen suhde. Toiminta oli myös erilaista. Pojat harrastivat yhdessä pelejä ja leikkejä, kokoontuivat yhteisen aktiviteetin ääreen. Tytöt keskustelevat ja uskoutuvat toisilleen sekä jakavat salaisuuksia. Salmivallin mukaan onkin mahdollista, että tyttöjen vertaisryhmien ominaisuudet ovat omiaan edistämään epäsuorien aggressiostrategioiden käyttöä. Suhteet ovat tiiviitä, läheisiä ja luottamuksellisia. Tällaisissa suhteissa tilaisuuksia toisen luottamisen pettämiseen tarjoutuu enemmän. Kolmas selitys tyttöjen erilaiselle aggressiolle on, ettei avoin aggressio ole tytöille sallittua. Sukupuoliroolit ja kulttuurinormit saattavat aiheuttaa sen, että tytöt kaihtavat avointa aggressiota. Eräässä tutkimuksessa todettiin, että aggressiiviset tytöt toivoivat olevansa vähemmän dominoivia ja aggressiivisia, kun taas aggressiiviset pojat toivoivat olevansa enemmän dominoivia (Björkqvist ym. 1982). Neljäs mahdollinen selitys on myös tyttöjen ja poikien fyysiset erot ja poikien fyysisempi leikki.

2.4 Tasavertaisten kinastelu ei ole kiusaamista

Dan Olweus mainitsee kirjassa *Handbook of bullying in school* (2010 s.12) eroja kiusaamisen ja tasavertaisten henkilöiden nahistelun välillä. Tappelu, nimittely tai toisesta leikkimielisesti puhuminen kahden tasaväkisen osapuolen välillä ei lähtökohtaisesti ole kiusaamista, koska osapuolten välillä ei ole sellaista vallan epätasapainoa mitä kiusaajan ja kiusatun suhteessa eikä nahistelu yleensä ole säännöllistä vain yhteen henkilöön kohdistuvaa toimintaa. Leikkimielinen nahistelu tai jopa fyysinen tappelu voi näyttää kiusaamiselta, mutta on tärkeää erottaa yksittäiset mahdollisesti leikkimieliset tai ohimenevät tapahtumat kiusaamisesta, joka on lähtökohdiltaan jatkuvaa ja voimien epätasapainoa ylläpitävää toimintaa, jossa osapuolten roolijako on selkeä (Olweus ym. 2010 s.12; Salmivalli 2010 s.11).

Kiusaamista voidaan pitää aggression muotona, vaikka kaikki aggression määritelmään tavallisesti sisällytetyt luonnehdinnat eivät pitäisikään paikkaansa. Kiusaaja ei aina ole aggressiotilassa kiusaamista tehdessään, vaikka yleensä aggressiiviseen käyttäytymiseen sisällytetään suuttumuksen ja vihamielisyyden tunteita ja ajatuksia. Aggressiota voi tarkastella yksilön ominaisuutena, kun taas kiusaaminen on sosiaalinen tilanne. Aggressiotila on yleensä myös hetkellinen, kun taas kiusaamisessa kyse on pitkäaikaisesta suhteesta ja toistuvasta toiminnasta kiusaajan ja uhrin välillä. (Salmivalli 1998 s. 31–32)

Kiusaaminen tulee erottaa aggressiosta. Aggressiolla tarkoitetaan yleensä selaista käyttäytymistä, jossa tahallisesti pyritään vahingoittamaan toista fyysisesti tai psyykkisesti. Tällaiseen käyttäytymiseen liittyy usein myös fysiologinen aggressiotila, vihamielisiä tunteita ja ajatuksia. Koulukiusaamiseen tällaista aggression tilaa ei aina välttämättä liity. Aggressiivisuus nähdään myös yksilön ominaisuutena ja ohikiitävänä fysiologisena tilana, mutta kiusaaminen on ensisijaisesti sosiaalinen tilanne, joka voi jatkua pitkäaikaisena vuorovaikutussuhteena kiusaajan ja uhrin välillä. Kiusaaminen onkin proaktiivista aggressiota. Kiusaamisen on nähty myös pystyttävän jaottelemaan proaktiiviseksi ja reaktiiviseksi aggressioksi. Proaktiivisesti aggressiivinen henkilö voi esimerkiksi ärsyttää muita ja aloittaa sen kautta tappeluita, kun taas reaktiivisesti aggressiivinen henkilö voi ärsyntyä jonkun toiminnasta ja tilanne muuttuu tappeluksi. (Salmivalli 1998 s. 31)

Riidat ja eri mieltä oleminen ovat vertaisryhmässä luonnollinen tapahtuma ja niillä voi olla myös oma kehityksellinen tehtävänsä, jossa lapsi oppii tuntemaan itsensä erilaisia tunnereaktioita, hallitsemaan omia tunteitaan ja toimintaansa sekä myös selvittämään, sopimaan ja pyytämään anteeksi tilanteen jälkeen. Koululaisten arkeen kuuluu myös kiusoittelu ja hännääminen eri tilanteissa, jonka joku voi tulkita leikiksi ja toinen loukkaavaksi ja satuttavaksi toiminnaksi. Nämä tilanteet voivat olla hetkelisiä, osapuolet vaihtuvat ja niistä monesti päästään eteenpäin. Koulussa voi tapahtua myös vakavaa aggressiota ja väkivaltaa ilman, että kiusaamiselle ominaisesti kohdistuu toistuvasti yhteen koululaiseen. (Olweus 2009 s. 13)

2.5 Koulukiusaamisen seurauksista

Kiusaamisen uhriksi joutuminen on kehityksellinen riski ja traumaattista lapselle. Kiusaaminen on pysyvä tilanne ja se voi jatkua kouluvuodesta toiseen, välillä lieventyen ja välillä kulminoituen. Kiusaaminen kuuluu luokan sosiaaliseen elämään ja siihen liittyy ns. ihmisarvon menetys omassa vertaisryhmässä. Kiusattu koululainen tulee yleensä voimakkaasti torjutuksi vertaisryhmän toimesta, ollen epäsuosittu

koululainen vähitellen koko ryhmän jäsenenä. Käsitys kiusatusta koululaisesta voi muuttua kielteisemmäksi ja häneen voidaan liittää yhä negatiivisempia käsityksiä erilaisuudesta, vähempiarvoisuudesta ja jopa kiusaamisen ansaitsevana. Jos lapsi joutuu tällaiseen asemaan, voi olla hyvin vaikeaa päästä siitä ryhmässä eroon. Miten tahansa torjuttu lapsi toimii, käyttäytyminen voidaan tulkita kielteiseksi ja epäonnistumisen tulkitaan johtuneen lapsesta itsestään. Koulukiusattu joutuu ryhmän ulkopuolelle. Koululuokan normit voivat edellyttää, ettei kiusatun kanssa olla kaveri eikä häntä edes tarvitse kohdella ystävällisesti. Ystävällisyyden sijaan kiusaamiseen on syytä liittyä, nauraa muiden mukana ja torjua kiusatun ystävällisyyden osoitukset. (Salmivalli 2003 s. 20)

Sosiaalinen maine vinouttaa koululaisten havaintoja sosiaalisesta ympäristöstä. Suositun koululaisen käyttäytyminen voidaan nähdä jatkuvasti myönteisemmässä valossa kuin epäsuositun maineessa olevan koululaisen käyttäytyminen. (Salmivalli 1998 s. 79–80, 86) Hamarus (2006 s.176) pohtii kiusaajien olevan monesti niitä, jotka sanovat mielipiteensä heti ääneen ilmoittaen mielipiteen koko luokalle, kun taas kiusatut ovat hiljaa tilanteessa, jossa heidän koettua toiseutta korostetaan. Kiusaaminen voi olla myös neuvottelua sosiaalisesta statuksesta. Virallisen maailman antama vapaa valita itse parit tehtävän tekoon, on kiusaamisessa hyväksikäytettävä vapaus, jota voidaan käyttää kiusatun eristämiseksi (Hamarus 2006 s. 179).

Koulukiusaaminen aiheuttaa myös syyllisyyttä ja häpeää. Koulukiusattu on yhteisössä toinen, se joka ei kuulu ”meihin”, ollen alempiarvoinen kuin muut. Kiusatut voivat kokea häpeää kiusatuksi tulemisestaan. Kiusaaminen yhteisössä, vähättely, halveksunta, inho ja fyysinen päälle käyminen synnyttää ja ylläpitää häpeää. Häpeällistä kiusatuksi joutumista voi olla myös vaikea kertoa kenellekään, vaientaen kiusatun. Kiusatulla voi tulla maine siitä, että hän on ansainnut kiusaamisensa esimerkiksi ärsyttävyytensä, inhottavuutensa, tyhmyytensä tai jonkin muun vuoksi ja kiusattu kantaa häpeää ryhmässä luodusta maineestaan. Kiusatulta ikään kuin viedään minkäänlainen oikeutettu toiminnan mahdollisuus nousta kiusaamista vastaan. (Hamarus 2006 s. 179)

Kiusaamisen välittömiä vaikutuksia sen kohteeksi joutuneille on mm. yleinen ahdistuneisuus, sosiaalinen ahdistuneisuus, huono itsetunto, kielteinen minäkuva, yksinäisyys, itsetuhoajatukset ja masennus. Salmivalli pohtii kiusaamisen ainakin osittain johtaneen koululaisten itsemurhiin, vaikka itsemurhien taustalla on aina monia syitä. Koulukiusaaminen voi myös johtaa tragedioihin, esimerkiksi kouluampumisiin, ja Salmivalli kertookin näiden tapausten taustalla olleen yhdistävinä tekijöinä ainakin mielenterveysongelmia ja kiusatuksi joutumista. (Salmivalli 2002 s. 20–21)

Salmivalli (2003) kertoo David Hawkerin ja Michael Boultonin tutkimuksesta (2000), joka on todennut masentuneisuuden kaikkein merkittävämmäksi kiusaamiseen liittyväksi psykososiaaliseksi ongelmaksi. Vaikka syy-seuraussuhde

masentuneisuuden, huonon itsetunnon ja kiusaamisen välillä ei ole täysin selvä, Salmivalli kertoo nykytiedon valossa näyttävän siltä, että monet ongelmat ovat seurausta kiusatuksi tulemisesta. Salmivalli kertoo Ken Rigbyn (2001) tutkimuksen todenneen, että systemaattinen kiusatuksi joutuminen ennustaa merkitsevästi kolme vuotta myöhemmin esiintyviä psyykkisiä ongelmia, kuten masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja itsetuhoisuutta. Toisin sanoen kysymys ei ole siitä, että nuorilla olisi ollut alun perin näitä ongelmia enemmän kuin ei kiusatuilla. Syy-seuraus-suhde ei kuitenkaan ole yhdensuuntainen, vaan eräät psykososiaaliset ongelmat voivat lisätä lapsen riskiä joutua kiusatuksi, erityisesti arkuus, epävarmuus ja huono itsetunto näyttävät olevan kiusaajia houkuttelevia tekijöitä. Kiusaamisen vuoksi nämä ongelmat lisääntyvät entisestään. (Salmivalli 2003 s. 18–19)

Kiusaaminen voi aiheuttaa ongelmia myös aikuisuudessa. Salmivalli kertoo Olweuksen tutkineen 23-vuotiaita nuoria aikuisia, joita oli aiemmin kiusattu ja tutkimuksen mukaan heihin ei aikuisena kohdistunut vertailuryhmää enempää kiusaamista, eivätkä he enää olleet ahdistuneita, pidättyväisiä tai epävarmoja suhteissaan muihin ihmisiin. He eivät kärsineet myöskään stressistä vertailuryhmää enemmän. Tutkimus kuitenkin totesi, että entiset kiusatut olivat kuitenkin enemmän masentuneempia kuin vertailuryhmä ja heillä oli näitä huonompi itsetunto. Myös kiusaajat ovat kehityksellisessä riskissä. Kiusaajilla on riski jatkaa aggressiivista ja toisia alistavaa käytöstä myöhemminkin. Dan Olweuksen seurantatutkimus osoitti yllättävän monen kouluaikaisen kiusaajan päätyvän rikolliselle, antisosiaaliselle elämänpolulle. (Salmivalli 2003 s. 22–23)

2.6 Kiusaamisen huomioiminen

Kiusaaminen ilmiönä voi olla vaikeasti havaittavaa ja sitä yritetään salata aikuisilta. Myös ryhmän sisällä voi kiusaaminen olla lähes huomaamatonta. Kiusattu voi olla tietämätön siitä, että häntä kiusataan, kiusaaminen voi tapahtua esimerkiksi leikin varjolla. Yhteisö ei aina tunnista kiusaamista ja voivat ihmetellä kiusatun kokemusta. Myös kiusaajat voivat olla tietämättömiä omasta osastaan kiusaamisessa. Kiusaamistoiminta on voitu tulkita kiusaajien toimesta leikiksi ja jos kiusattu ottaa yhteyttä aikuisiin kertomalla kohtelustaan, voidaan kiusattua syyttää esimerkiksi vasikoinnista tai kantelusta. Yhteisössä on vaatimus ymmärtää sosiaalisia suhteita ja toimia niiden osoittamalla tavalla. Toisaalta kiusaaminen määritelmänä ei näyttäyty oppilaille ongelmallisena ja heillä on ymmärrystä kiusaamisesta omassa yhteisössään (Hamarus 2006 s. 61, 90-91)

Joskus kiusaamista voidaan myös vähätellä. Kiusaamisen ongelmallisuutta vähätellään, kun jatkuvan kiusaamiseen sanotaan olevan lasten vuorovaikutukseen kuuluva asia (Olweus 2009 s. 13). Esimerkiksi ryhmästä poissulkeminen voi olla vaikea havaita kiusaamiseksi, sillä eihän kaikkien voida olettaa tulevan keskenään toimeen. Läpäpöytöön on henkilökunnan vaikea puuttua ja kiusaamista monesti peitellään pelkkänä vitsinä ja leikkinä, johon kaikki suostuvat. (Hamarus 2006 s. 78)

Koulukiusaaminen tapahtuu monesti salassa eikä sitä ole helppoa huomata. Koulukiusaamisen uhri ei halua sitä välttämättä kertoa muille häpeän tai kantelijan maineen ja kiusaamisen jatkumisen pelon vuoksi. Seksuaalinen kiusaaminen voi olla erityisen hankalaa tunnistaa, sillä siihen voi liittyä häpeää uhrin kannalta ja tämä voi estää koulukiusaamisen esiintuonnin koulun henkilökunnalle tai vertaisille. Salmivalli kertoo Smithin (1991) tutkimuksesta, joissa on todettu vain noin puolten kiusatuista lapsista kertovan jollekulle kiusaamisesta ja epäsuorasta kiusaamisesta kerrotaan aikuisille vieläkin harvemmin kuin suorasta kiusaamisesta (Salmivalli 1998 s. 163-165). Toisen tutkimuksen mukaan 62 prosenttia oli kertonut jollekin aikuiselle ja aikuiselle kertominen oli yleisempää myöhemmin syntyneiden parissa (Mäntylä, N., Kivelä, J., Ollila, S. & Perttola, L. 2013).

”Pelastakaa koulukiusatut” -tutkimus (Mäntylä ym. 2013) suoritti huhtikuussa 2012 sähköisen lomakekyselyn internetissä. Kyselyn tulosten mukaan kiusattu mainitsee kiusaamisesta kaikista mieluiten vanhemmilleen tai opettajalle. Koulun muulle henkilökunnalle kerrotaan huomattavasti harvemmin. Kavereille kiusaamisesta kerrottiin 30 prosentissa tapauksista ja pojat (31 prosenttia) kertoivat kiusaamisesta kaverilleen harvemmin kuin tytöt (54 prosenttia). Sillä on myös merkitystä, että kenelle kiusaamisesta kertoo. Jos kiusaamisesta kertoo lähinnä kaverilleen tai esimerkiksi internetissä, voi kiusaamiseen puuttuminen olla olematonta, jos siihen ei koululuokan vertaiset tai koulun henkilökunta pysty puuttumaan. Moni ei kuitenkaan kerro

kiusaamisesta kenellekään tai ainakaan aikuisille, joka on ongelmallista puuttumisen kannalta. Kiusattu koululainen voi olla kertomatta koulussa tapahtuneesta kiusaamisesta, mahdollisesti koki, ettei aikuisilta löydy keinoja puuttua kiusaamiseen niin, että koulukiusaaminen loppuisi. (Mäntylä ym. 2013 s. 106–108)

Mannerheimin lastensuojeluliiton kyselyn mukaan yläkoulujen oppilaat puhuivat kiusaamisesta mieluiten tärkeille ystäville (tytöt 95 prosenttia ja pojat 87 prosenttia). Toiseksi helpointa puhuminen olisi helpointa vanhemmille (tytöt 54 prosenttia ja pojat 52 prosenttia). Kuraattorin tai psykologin kanssa koulukiusaamisen voisi ottaa esiin tytöistä 48 prosenttia ja pojista 47 prosenttia, terveydenhoitajalle 42 prosenttia tytöistä ja 43 prosenttia pojista. Tukioppilaiden kanssa kiusaamisesta voisi puhua 48 prosenttia ja 43 prosenttia tytöistä. (Peura, J., Pelkonen, M. & Kirves, L. 2009 s. 24)

Mannerheimin lastensuojeluliiton kyselyssä kysyttiin, vaikuttiko puhuminen vanhemmille, koulun henkilökunnan edustajille tai tukioppilaille kiusaamiseen helpottavasti, vaikeuttavasti tai pysyikö tilanne ennallaan. Koulukiusatut nuoret olivat useimmiten kertoneet vanhemmilleen ja kiusattujen nuorten mukaan puhumisesta oli useimmiten hyötyä eli tilanne oli puhumisen jälkeen helpottunut. (Peura ym. s.24–25)

Koulussa kiusaamisen puheeksi ottaminen näyttää tutkimusten tulosten perusteella olevan suurempi riski kuin omille vanhemmille puhuminen. Mannerheimin lastensuojeluliiton tutkimuksen perusteella yläkoululaiset pojat saavat koulussa parhaiten apua kiusaamistilanteeseen keskustelemalla asiasta tukioppilaan tai opettajan kanssa (50 prosenttia pojista). Tytöillä hyödyllisimmät keskustelut olivat olleet opettajan (45 prosenttia) kanssa, toiseksi hyödyllisimmät kuraattorin ja rehtorin (39 prosenttia) kanssa. Suurella osalla kiusaamisesta puhuminen ei ollut vaikuttanut kiusaamistilanteeseen ja monilla tilanne oli vaikeutunut. Rehtorille kiusaamisesta kertoen tytöistä 17 prosenttia ja pojista 19 prosenttia kertoi tilanteensa huonontuneen puhumisen vuoksi. Kuraattorille kertominen oli haitaksi 13 prosentille tytöistä ja 16 prosentille pojista. Opettajille kertominen vuoksi tilanne vaikeutui 15 prosentilla tyttöjä ja poikia ja terveydenhoitajalle sekä psykologille kertominen oli samaa luokkaa. Yläkoululaisista tytöistä 29 prosenttia ja pojista 31 prosenttia ei kertonut koulukiusaamisesta kenellekään, koska ajatteli siitä puhumisen olevan hyödytöntä. 14 prosenttia vaimenneista tytöistä ja 17 prosenttia pojista pelkäsi kertomisen pahentavan tilannetta entisestään. Tytöistä 11 prosenttia ja pojista 10 prosenttia kertoi häpeävänsä tilannettaan ja jättäneen sen vuoksi kertomatta kiusaamisesta. 10 prosenttia tytöistä ja kuusi prosenttia pojista koki, ettei kukaan osannut tai halunnut auttaa. Kahdeksan prosenttia tytöistä ja neljä prosenttia pojista ilmoitti kyselyssä, etteivät tienneet kiusaamisesta voisi puhua. (Peura ym., 2009 s. 24–29)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kouluterveyskysely tehdään kahden vuoden välein. Vuonna 2021 tehty kysely on mittava tutkimus, jossa vastaajia oli perusopetuksen 8. ja 9. luokilla 91 560. Koulukiusaamisesta saadaan monia

mielenkiintoisia tuloksia tutkimalla internetpalvelua. Kyselyvuosina 2019 ja 2021 8.- ja 9. luokkalaisista pojista 26.6 prosenttia ja tytöistä 36.7 prosenttia on kertonut koulussa tapahtuneesta kiusaamisesta jollekin koulun aikuiselle lukukauden aikana. Koulukiusaamisesta kertomisen jälkeen kiusaaminen on jatkunut tai pahentunut 29.8 prosentilla pojista ja 29.2 prosentilla tytöistä. Koulukiusaamisesta kertomisen jälkeen kiusaaminen on loppunut tai vähentynyt 53 prosentilla pojista ja 48.2 prosentilla tytöistä. Koulukiusaamisesta kertominen näyttää olevan siis riski koulukiusatuille, sillä kertomisen jälkeen noin puolilla oppilaista koulukiusaaminen loppuu tai vähenee, mutta melkein joka kolmannella koulukiusaaminen voi jatkua tai jopa pahentua.

Ruotsalaisessa tutkimuksessa (Skolverket 2011, s. 188–189) tehokkaiksi puuttumiskeinoiksi on todettu koulun henkilöstöstä koostuvat kiusaamistiimit, oppilaiden aktivoiminen ennaltaehkäisevässä työssä sekä kiusaamistilanteiden pitkäaikaisseuranta. Tällaiset toimet vähensivät tyttöjen sekä poikien koulukiusaamista. Jotkin keinot toimivat paremmin toisen sukupuolen kohdalla. Poikien harjoittama koulukiusaaminen väheni kurinpitokeinojen ja järjestyssääntöjen avulla, kiusaamistapahtumien tarkalla dokumentoinnilla ja oppilaiden välisiä suhteita kehittämällä. Tyttöillä eniten muutosta saivat välituntivalvonnan lisääminen ja kiusaamista käsittelevät keskustelut luokassa. Kiusaamista käsittelevä opetusmateriaali todettiin heikkotehoiseksi puuttumiskeinoksi. Kiusaamisten vastaisten ohjelmien heikkoa vaikuttavuutta voi selittää kiusaajien haluttomuus sitoutua ohjelmiin, koska ne voivat heikentää kiusaajien sosiaalista statusta luokkayhteisössä. (Mäntylä ym. 2013 s. 113-114)

3 KOULUKIUSAAMINEN YHTEISKUNNASSA

3.1 Koulukiusaamiseen puuttumisen malleja

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus on kirjoittanut ”Kiusaamista ehkäisevien sekä hyvinvointia ja työrauhaa parantavien menetelmien arviointi”- raportin, jossa arvioidaan keskeisimpiä tuloksia seitsemästä eri menetelmästä koulukiusaamisen ehkäisemiseen. Raportti arvioi kuutta suomenkielistä kiusaamisen vastaista menetelmää: Gutsy Go, K-O, KiVa Koulu, Oulun tunne- ja turvataitokasvatus, tukioppilastoiminta ja Verso-sovittelu. (Rumpu, N., Markkanen, E., Hyvärinen, E., Anttila, N., Danschu, P., Kuvaja, M., Romantschuk, M., Sainio, M., 2022 s. 4-7)

Gutsy Go on yhteisömenetelmä, jonka tarkoituksena on nuorten osallisuuden vahvistaminen. Menetelmä käyttää toimintaviikkoa, joka kohdennetaan 8.-luokkalaisten tarkoituksena toteuttaa se koko ikäluokalle samanaikaisesti. Gutsy Go valmentaa ikäluokan kehittämään rauhaa ja luottamusta vahvistavia ratkaisuja ja projekteja kaupunkien ihmisten hyväksi nostamalla esiin oppilaiden oman potentiaalin, taidot ja kyvyt toimia aktiivisina yhteiskunnallisina toimijoina. Toiminnan perustan luo oppilaiden hyvinvoinnin vahvistuminen heidän toimiessaan muiden hyväksi. (Gutsy Go ry, tarkistettu 13.9.2022)

Nuorten projektit videoidaan ja nämä videot tarjoavat oppilaille mahdollisuuden tunnistaa luontevahvuuksia, vaikutusmahdollisuuksia ja nostaa itsetuntoa sekä kokemusta osallisuudesta. Yhteistyön, yhteenkuuluvuuden ja toimijuuden vahvistaminen on oleellista kiusaamisen ehkäisyssä. Menetelmän hyvin toimivuus vaatii koululta vahvan tuen sekä sitoutuneen henkilökunnan toteuttamaan toimintaviikkoa ja toimintaviikon jälkeen hyvien toimintojen hyödyntäminen vaatii aktiivista henkilökuntaa. (Rumpu ym., 2022, s. 13-16)

K-O on Aseman Lapset ry:n organisoima työmuoto kouluissa ja sen avulla puututaan pitkittyneisiin ja haastaviin koulukiusaamistapauksiin. Tällaiset kiusaamistapaukset ovat moniulotteisia ja kiusaaminen ulottuu niin vapaalle kuin sosiaaliseen mediaan. Tilanteet ovat kärjistyneet, jolloin koti ja koulu eivät välttämättä enää tee hyvää yhteistyötä. K-O toiminta vahvistaa jo olemassa olevia toimintamalleja ja tuo kouluihin osaamista nuorisotyöstä ja perheiden kanssa tehtävästä työstä. Työssä tarjotaan konsultaatiota, hyödynnetään yhteisiä tapaamisia ja sovittelua, ohjataan palveluihin ja tehdään seurantaa kiusaamistilanteen laannuttua. Kiusaamiseen puuttuva työ tehdään oppilaiden ja huoltajien lisäksi laajan ammattilaisverkoston kanssa. Toiminta perustuu kaikkien osapuolten kuulemiselle, puolueettomuudelle ja perheiden tukemiselle. (Aseman Lapset ry, tarkistettu 13.9.2022)

K-O-menetelmän on kehitetty tunnistettuihin tarpeisiin pitkään kestäneiden kiusaamistapauksien selvittämiseen tuoden koulujen ulkopuolelta apua tilanteeseen. Selvittely on systemaattista jatkuen tarpeen mukaan pitkäänkin. K-O-menetelmän vahvuuksina raportti näkee sellaisten verkostojen muodostumisen, joita voidaan kouluissa hyödyntää myöhemmin tukien kouluja kiusaamisen vastaisessa työssä. (Rumpu ym., 2022, s. 16–18)

KiVa Koulu-ohjelma on Turun yliopiston kehittämä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen sekä puuttumiseen tarkoitettu ohjelma. Se on suunnattu koko peruskoulun ajaksi. KiVa Koulu-ohjelman tarkoitus on vähentää kiusatuksi joutumista ja koululaisien keskinäistä kiusaamista. Ohjelma tavoittelee oppilaiden uskallusta olla puolustamassa kiusattua ja jättää rohkaisematta kiusaajaa. Ohjelman mukaan kiusaaminen on ryhmäilmiö. Se painottaa vertaisten merkitystä koulukiusaamistilanteessa. KiVa Koulu tarjoaa oppituntimateriaaleja koululaisille kertoen millä tavoin ryhmä vaikuttaa kiusaamiseen ja millä tavoin jokaisella on mahdollisuus omalta osaltaan vaikuttaa koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen. KiVa Koulua käyttävät opetuksen järjestäjät maksavat oppilaiden määrään sidotun kunta- tai koulukohtaisen lisenssimaksun. Koulut valitsevat henkilöstöstä KiVa-tiimin, joka vastaa kiusaamistapausten selvittelystä yhdessä luokanopettajan kanssa. (KiVa Koulu, tarkistettu 13.9.2022)

KiVa Koulua pidetään raportin mukaan menetelmänä, joka tarjoaa välineet kiusaamiseen puuttumiseen sekä kiusaamisen jälkihoitoon, mutta ennaltaehkäisevä vaikutus jakoi mielipiteitä. Vahvuutena nähtiin tarjottu materiaali, joka tarjosi monipuolisia mahdollisuuksia tuntien toteuttamiseen. KiVa Koulun menetelmien käytöstä kouluissa on useita tutkimuksia ja näiden avulla on saatu merkitsevää näyttöä menetelmän toimivuudesta kiusaamisen vähentämisessä. Menetelmän käyttö koetaan kuitenkin raportin mukaan osassa kouluista raskaaksi ja resursseja vieväksi. (Rumpu ym., 2022, s. 18–21)

Oulun tunne- ja turvataitokasvatus on Oulun kaupungin kehittämä toimintamalli esi- ja perusopetusikäisten koululaisten tunne- ja turvataitojen vahvistamiseen.

Ohjelman tavoitteena on ennaltaehkäistä kaikkea lapsiin kohdistuvaa kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa niin kasvokkain kuin digitaalisissa ympäristöissä tapahtuvana. Tunne- ja turvataitokasvatus pyrkii edistämään inhimillistä koululaisten välisten suhteiden turvallisuutta sekä edistää lasten taitoja puolustaa itseään ja omia rajojaan sekä kunnioittaa muiden rajoja. Tunne- ja turvataitokasvatuksella vahvistetaan myös koululaisten itsetuntoa ja tunne-, vuorovaikutus-, selviytymis- ja digiturvataitoja. (Tunne- ja turvataitokasvatuksen Oulun malli, tarkistettu 13.9.2022)

Oulun malli on tunne- ja turvataitokasvatuksen malli, jolla on laajoja tavoitteita koulukiusaamista ehkäisevän työn lisäksi. Malli pohjautuu vahvaan teoreettiseen viitekehykseen tunne- ja turvataitokasvatuksessa. Mallin tavoitteet määritellään ensisijaisesti yksilön taitojen kehittymisen näkökulmasta ja raportin mukaan olisikin tärkeää, että kiusaamiseen vastaiseen työhön liittyisi koko yhteisön koulukiusaamisen vastaisia asenteita tukevia toimenpiteitä. (Rumpu ym., 2022, s. 21–23)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteuttaa 7.–9. luokilla tukioppilastoimintaa. Menetelmä rakentaa nuorten osallisuutta ja myönteistä ilmapiiriä kouluun. Menetelmä yrittää tavoittaa kaikkien oppilaiden aktiivisen roolin oman koulun asioihin ja ilmapiiriin vaikuttamisessa. Tukioppilastoiminta edistää hyviä ystävätaitoja, tunne- ja vuorovaikutustaitoja, muiden huomioimista ja yhteisössä toimimista sekä empatiaa. Tukioppilastoiminta on koululaisten vapaaehtoista toimintaa. Toiminnan tavoite on vertaistuen keinoin vahvistaa koululaisten osallisuutta ja myönteistä kouluilmapiiriä sekä ennaltaehkäistä koulussa tapahtuvaa kiusaamista ja yksin jäämistä. Oppilaiden välinen vertaistukitoiminta on kohdistettu ensisijaisesti yläasteelle siirtymisen nivelvaiheeseen, jolloin tukioppilaksi valitut koululaiset ovat nuorempien koululaisten tukena ja apuna koulunkäynnin aikana. Tukioppilastoiminta pohjautuu yhteistoiminnalliseen oppimismenetelmään. Tavoitteena on kehittää tukioppilaiden itseluottamusta, valmiuksia huomioida muiden tilanteita sekä puuttua kiusaamiseen ennaltaehkäisevästi. Tukioppilas voi myös toimia kiusaamisen uhriksi joutuneen nuoren tukena ja auttaa kertomaan kiusaamisesta aikuisille. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, tarkistettu 13.9.2022)

Mannerheimin lastensuojeluliiton tukioppilastoiminta on maksutonta kouluille ja käyttäjät suunnittelevat toimintaa koulunsa tarpeiden mukaan. Koulun henkilöstöstä valitaan tukioppilasohjaajat vastaamaan tukioppilaiden kouluttamisesta ja toiminnan suunnittelusta yhteistyössä tukioppilaiden kanssa. Tukioppilastoiminta sopii hyvin yhteen opetussuunnitelman kanssa ja koulujen on helppo ottaa se käyttöön ja soveltaa sitä koulun tarpeisiin sopivaksi. Menetelmän käytön tueksi on tarjolla paljon koulutusta ja materiaalia. Monissa kouluissa menetelmä on juurtunut osaksi koulujen toimintakulttuuria jopa vuosikymmeniä sitten, jolloin menetelmä voi olla tuttu niin koululaisille, työntekijöille kuin koululaisten huoltajillekin. Toimintaa kehitettäessä pidemmälle tulee kuitenkin pohtia sitä, mitä toiminnalla on lisää annettavaa koulujen

kiusaamisen vastaiseen työhön. Tukioppilastoiminnan tuloksena on havaittavissa tuloksia yhteisöllisyyden lisääntymisestä ja henkilöstö sekä oppilaat pitävät toimintaa hyödyllisenä. (Rumpu ym., 2022, s. 23–26)

”Sovittelu koulussa” on Suomen sovittelufoorumi ry:n koordinoima menetelmä Verso-vertaissovittelusta. Verso-sovittelu pohjautuu restoratiiviseen lähestymistapaan korostaen kohtaamista, keskustelua ja yhteistyöhön perustuvaa prosessia. Menettely perustuu ristiriitojen sovitteluun korostaen osapuolien näkemysten esiin tuomista ja yhteisesti etsityn ratkaisun löytämistä. Verso-sovittelu perustuu yhteiseen tekemiseen ja vastuun ottamiseen sekä suvaitsevaisuuteen. Osapuolet ovat konfliktinsa asiantuntijoita ja he toimivat aktiivisesti osallistuen ratkaisun hakemisessa. Tavoitteena on eheyttää rikkoutuneet ihmissuhteet, sopia hyvityksestä ja jatkossa toimisesta niin ettei konflikti jatku. Toiminta painottuu kiusaamista ehkäisevään työhön. Verso-sovittelutoiminnan käynnistys koulussa vaatii kaksipäiväisen koulutuksen, joka maksaa koululle. Toiminta edellyttää muutaman työntekijän sitoutumisen Verso-aikeiseksi ja useamman koululaisen vertaissovittelijaksi. (Verso Vertaissovitteluohjelma, tarkistettu 13.9.2022)

Verso-sovittelu sopii hyvin koululaisten välisten riitojen selvittämiseen antaen osapuolille vastuuta omien riitojen selvittämisessä. Oppilaiden tieto Verso-sovittelun mahdollisuudesta voi osaltaan ehkäistä tilanteiden paisumista ja toimia tilanteiden syntymisen ennaltaehkäisyä. Menetelmän tueksi kouluille tarjotaan Sovittelufoorumi ry:n puolesta koulutusta ja materiaalia Verso-sovittelun käyttöön. Verso-sovittelu tarvitsee koulun henkilöstön sitoutuvan restoratiiviseen lähestymistapaan. Restoratiivisen ajattelumallin toimintatapoja on mahdollista ottaa käyttöön opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa. Verso-sovittelu voi lisätä koululaisten vastuunottoa asioiden selvittämisestä ja yhteisestä sopimisesta, jolloin oppilaiden välisiä konflikteja voidaan saada selvitettyä ilman aikuisten apua. Suuri osa selvitetystä konflikteista johtaa sopuun ilman tilanteen uusiutumista. (Rumpu ym., 2022, s. 26–28)

3.2 Koulukiusaaminen on kielletty lailla

Väkivalta ei aina tarkoita kiusaamista, mutta kiusaaminen voidaan tulkita tarkoittavan väkivaltaa. Kiusaaminen on keino käyttää valtaa ja voimaa toisen alistamiseen ja vahingoittamiseen. Varhaiskasvatuslaki (540/2018) varhaiskasvatusympäristöä koskevassa pykälässään (10 §) kertoo, että lapsia tulee suojella väkivallalta, kiusaamiselta sekä häirinnältä. Hallituksen esitys (HE 40/2018) väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisystä varhaiskasvatuksessa ehdottaa tietoisuuden lisäämistä, aktiivisia toimia

kiusaamisen tunnistamiseksi ja ehkäisyksi sekä lisäksi suunnitelmallista puuttumista kiusaamisongelmaan. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 92–93)

Vuonna 1989 hyväksyttiin yleissopimus lapsen oikeuksista YK:n yleiskokouksessa. Tämä sopimus saatiin voimaan Suomeen vuonna 1991. Tämän lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea. Komitea on vuonna 2011 julkaissut yleiskommentin numero 13 joka toteaa, että ”minkäänlainen lapsiin kohdistuva väkivalta ei ole oikeutettua, ja kaikenlainen lapsiin kohdistuva väkivalta on ehkäistävissä”. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea on määrittänyt lisäksi neljä kohtaa lapsen oikeuksien sopimuksessa yleisiksi periaatteiksi. Nämä on otettava huomioon jokaisen sopimuskohtan tulkinnassa ja täytäntöönpanossa. Yleisperiaatteina on:

”oikeus syrjimättömyyteen (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3 artiklan 1 kappale), lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla) sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen ja hänen oikeutensa tulla kuulluksi (12 artikla).”

YK:n lasten oikeuksien komitea on erityisesti painottanut sitä, että lapsen etu toteutuu parhaiten, kun jäsenvaltiot ehkäisevät väkivallan jokaista muotoa ja edistävät myönteistä kasvatusta painottaen tarvetta keskittyä ensisijaisesti väkivallan ehkäisemiseen kansallisessa koordinoinnissa. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 93–95)

Lapsen oikeuksien sopimus kattaa lasten suojelun väkivallalta. Lapsen oikeuksien komitea painottaa kehittymisen olevan käsitteenä kokonaisvaltainen ja laaja, ja tähän mukaan luetaan ”lapsen ruumiillinen, henkinen, hengellinen, moraalinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys”. Erityisesti väkivaltatapauksissa lapsen oikeudella tulla kuulluksi on tärkeä merkitys ja lasten ottaminen mukaan kehittämään mm. kouluissa toteuttavia ehkäisytöitä on tärkeää komitean mielestä. Lasta suojellaan, mutta samalla hän on aktiivinen toimija ja hänen mahdollisuuksiaan elämää ja hyvinvointia tukeviin valintoihin on edistettävä. Lapsille on annettava tietoja ja taitoja edistääkseen lapsen turvallisuutta ja koskemattomuutta. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 93–95)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artikla edellyttää sopimusvaltioilta lainsäädännöllisiä, hallinnollisia, sosiaalisia ja koulutuksellisia toimia lapsia suojellakseen väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä, huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä lukien mukaan seksuaalisen hyväksikäytön. Tällainen edellytys on voimassa jokaisessa ympäristössä, jossa lapsi kasvaa ollessaan kenen tahansa hoidettavana. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää tehokkaita menetelmiä, jotka tukevat lasta ja hänen huolenpitäjiään. Sopimus vaatii menetelmiä lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn, tunnistamiseen, raportoimiseen, käsittelyyn saattamiseksi, tutkimiseen, hoitamiseen ja jatkoseurantaan. Lapsella on oikeus väkivallattomaan elämään. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 95)

Kiusaaminen on prosessi, jossa loukataan lapsen perus- ja ihmisoikeuksia. Suomen perustuslaki (731/1992) 22§ on asettanut valtiolle velvollisuuden

perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja sen turvaamiseen. Perustuslain 7 § säättää jokaisen ihmisen oikeudesta elämään, turvallisuuteen, vapauteen ja koskemattomuuteen. Perustuslain 6 § 3 momentin mukaisesti lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä eli turvallisuuteen liittyvät perusoikeudet koskevat tasa-arvoisesti lapsia. Lapsilla on oikeuksia (PL 10 §) yksityiselämän ja omaisuuden (POL 15 §) suojaan. Perustuslain 22 §:n mukaan ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”. Perusoikeusuudistus määrää, että alaikäisten ulos sulku perusoikeussäännösten soveltamisalasta on kiellettyä. Perusoikeudet kuuluvat lapsille (HE 309/1993 vp, s. 23–24, 44). (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 96–98)

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) 8 § takaa, että

”ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”.

Lain 6 §:n mukaan

”koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoitukseenmukaisia ja oikeasuhtaisia”. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 96–98)

Lain naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 6 c § mukaan koulutuksen järjestäjien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Tasa-arvolaki sekä yhdenvertaisuuslaki velvoittavat koulutuksen järjestäjän suunnittelemaan ja edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kouluissa. Suomi on kansainvälisten sopimusten perusteella sitoutunut kehittämään koulujärjestelmää. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 98–99)

Opetus- ja kulttuuriministeriön raportin mukaan Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990) 3 artikla ”kieltää halventavan sekä epäinhimillisen kohtelun”. 8 artiklan yksityiselämän suoja tulee huomioida koulujen kiusaamistilanteissa. Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen (Sops 59–60/1991) 3 (2) artiklan mukaisesti ”lapsilla on oikeus heidän hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeleluun ja huolenpitoon”. Lisäksi sopimus korostaa, että ”päävastuu huolenpidosta on vanhemmilla, mutta sopimusvaltioiden on varmistettava tavoitteen toteutuminen myös lainsäädännössä ja hallinnossa”. Suojelu tarkoittaa lasten suojelua kaikenlaiselta lapsille vahingolliselta toiminnalta. Ruumiillisen turvallisuuden lisäksi lasten psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta huolehtiminen on kouluissa olennaista. Opetus- ja kulttuuriministeriön raportin mukaan (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 97) lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklassa sopimusvaltiot ovat velvoitettuja ”takaamaan,

että kurinpito kouluissa tapahtuu lapsen ihmisarvon mukaisesti ollen sopusoinnussa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa”. Lisäksi raportti kertoo, että ”sopimuksen 37 artiklan a kohdassa kielletään julma, epäinhimillinen ja halveksuva kohtelu”. Sopimusvaltiot velvoitetaan aktiivisiin toimiin varmistuakseen siitä ”ettei lapsi joudu kemaan sopimuksen vastaista menettelyä toisen lapsen taholta”. Raportin mukaan sopimuksen 19 artikla ”suojaa lasta väkivallalta, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä, välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä”. Artiklan mukaisesti koulukiusaaminen on kiellettyä ja kiusaamiseen tulee puuttua. Sopimuksen 3 (2) artikla korostaa opetuksesta vastaavien velvoitteita suojella ja pitää huolta koululaisista. Raportti korostaa, että ”koulutyön eräänä lähtökohtana on oltava lasten asema erityistä suojelua ja huolenpitoa vaativana ryhmänä. Oikeus suojeluun velvoittaa koulun huolehtimaan oppilaiden turvallisuudesta.” (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 97)

”Sopimuksen 19 artikla kieltää kaikenlaisen huonon kohtelun, kuten halventamisen, nolauksen, mitätöinnin myös koulussa ja on alaltaan huomattavasti laajempi kuin monet muut väkivallan kieltävät säännökset, mikä on otettava huomioon, kun määritellään kiellettyä toimintaa. Kaikenlainen kiusaaminen ja oppilaan muu huono kohtelu niin opetustoimen henkilökunnan kuin muiden oppilaidenkin taholta on artiklan perusteella kiellettyä ja siihen on puututtava vakavasti ja välittömästi. Julma ja halventava kohtelu koulussa on usein psyykkistä ja sosiaalista kaltoinkohtelua, jonka olemassaolon tunnistaminen voi olla koulumaailman vakiintuneessa toimintaympäristössä haasteellista.” (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 94–95)

”Oppilaan edun näkökulmasta koulun toiminnalle voidaan asettaa varsin korkeat huolellisuuskriteerit, sillä kysymys on lasten turvallisuuden suojaamisesta. Oppilas on riippuvainen opetustoimen henkilökunnan asianmukaisesta toiminnasta oppivelvollisuutta suorittaessaan. Tällaisen pakottavan elementin sisältävässä oikeussuhteessa oppilaalla on erityisen perusteltu syy odottaa toiminnalta asianmukaisuutta, jotta hänen ihmisoikeutensa opetukseen toteutuu.” (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 95)

Perusopetuksen työrauhan edistäminen ja kiusaamisen ehkäiseminen on perusopetuksen perustehtävä. Perustuslain 16 §:n tarjoaa kaikille oikeuden maksuttomaan perusopetukseen. Oikeus maksuttomaan perusopetukseen sisältää oikeuden ”häiriöttömään opiskeluun, mikä edellyttää puuttumista muiden oppilaiden häiritsevään käyttäytymiseen”. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 95)

Perusopetuslaki (628/1998) 2 § määrää perusopetuksen tavoitteeksi ”tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja”.

Perusopetuslain 29 §:n mukaisesti koululaisella on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Hallituksen esityksen (HE 86/1997 vp, s. 64) perustelujen mukaan tämä velvoittaa opetuksen järjestäjän huolehtimaan, etteivät koululaiset joudu väkivallan tai koulukiusaamisen uhriksi. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 95)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) opiskeluhuolto tarkoittaa lain 3 § mukaisesti ”opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden

sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilasyhteisössä”. Opiskelijahuollolla ennaltaehkäistään sekä korjataan. Opiskeluhoolto järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa muodostaen toimivan ja yhtenäisen kokonaisuuden. Opiskelijahuolto tekee yhteistyötä koululaisten ja heidän huoltajiensa kanssa. Tilanteissa, joissa koulukiusaamista esiintyy, toimenpiteet sekä tuki osoitetaan kiusaajalle ja kiusatulle koululaiselle (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 99–100)

Opiskeluhoiltoa varten valmistellaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain 13 § mukainen opiskeluhoiltosuunnitelma, joka laaditaan yhteistyössä henkilökunnan, oppilaiden ja huoltajien kanssa. Opiskeluhoiltosuunnitelmaan kirjataan:

- arvio opiskeluhoillon tarpeesta ja käytettävistä palveluista.
- oppilasyhteisön toimenpiteet yhteisöllisen opiskeluhoillon edistämiseksi ja tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi.
- yhteistyön järjestäminen koululaisten ja perheiden sekä työntekijöiden ja opiskelijoiden hyvinvointia tukevien organisaatioiden kanssa.
- suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä.
- toimenpiteet opiskeluhoiltosuunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi eli omavalvontasuunnitelma. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 99–100)

Opetus- ja kulttuuriministeriön (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 100) raportin mukaan kiusaamisen ja työrauhan kannalta tärkeitä ovat suunnitelmat koululaisten ”suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä ja toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa”. Siinä huomioidaan koululaisten keskinäiset että koululaisten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet. Suunnitelmassa kuvataan kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemisen sekä puuttumisen käsittelytoimet yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla. (Elo, S. & Lamberg, K. s. 101–105)

Opiskeluhoiltoa toteutetaan ennaltaehkäisevänä koko kouluyhteisössä yhteisöllisenä opiskeluhoiltona. Yhteisöllinen opiskeluhoilto tarkoittaa oppilas- ja opiskelijahuoltolain 4 § mukaan toimintakulttuuria ja toimia, jotka koululaisyhteisössä edistävät oppilaiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä myös opiskeluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Kaikkien henkilökuntaan kuuluvien on edistettävä koululaisten hyvinvointia, ja kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Ensisijainen vastuu hyvinvoinnista yhteisössä on henkilökunnalla. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 102)

Koululaisen oikeutena on päästä psykologi- tai kuraattoripalveluihin määräajassa. Nämä palvelut järjestetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain 15 § mukaisesti seitsemän työpäivän sisällä ja kiireellisissä asioissa samana tai seuraavana työpäivänä. Kiireellisyyden arvioi psykologi tai kuraattori. (Elo, S. & Lamberg, K. s. 102)

Koululaisella on oikeus myös terveydenhuoltolain ja asetusten mukaisesti järjestetyille kouluterveydenhuollon palveluille. Terveydenhuoltolaki 7 § määrää, että oppilaalle on järjestettävä mahdollisuus arkipäivisin virka-aikana ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon. Koulun terveydenhuollossa koululaisen terveyttä ja hyvinvointia seurataan joka vuosi. Terveystarkastuksessa huomioidaan kiusaamisen ehkäisy. Terveystoimen tulee kiinnittää huomiota koululaisen kokemukseen väkivallasta, kiusaamisesta ja häirinnästä. Koulukiusaaminen ja opetusryhmän ilmapiiri arvioidaan koululaista tavattaessa. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 102–103)

Koululaisen opiskelijahuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa mukana olevien salassapitovelvollisuus ei oppilas- ja opiskelijahuoltolain 23 § mukaisesti estä oikeutta saada toisilta ja luovuttaa toisille opiskelijahuollosta vastaaville viranomaisille sellaisia tietoja, jotka ovat välttämättömiä opiskeluhuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi. Henkilökunnalla on velvollisuus ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneet pahoinpitely- tai seksuaalirikos epäilyt lastensuojelulain 25 § 3 momentin mukaisesti. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 103)

Yksilökohtainen opiskelijahuolto on vapaaehtoista. Toteuttaminen edellyttää koululaisen ja tarvittaessa huoltajan suostumuksen saamista. Suostumus vaaditaan monialaisen asiantuntijoista koostuvan ryhmän kokoontumiseen. Koululaisen oma toive ja mielipide huomioidaan koululaiseen kohdistetuissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa lapsen iän, kehitystason ja henkilökohtaisten edellytysten mukaisesti. Opiskeluhuollon palveluita ei tarvitse ottaa vastaan. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 103)

Perusopetuslain 29 säättää opetuksen järjestäjän hyväksymään järjestyssäännöt tai antamaan muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset edistämään koulun sisäistä järjestystä, kouluarjen sujumista ja koululaisyhteisön turvallisuutta ja viihtyvyyttä. Järjestyssääntöjen tulee noudattaa perusoikeuksia ja lakeja. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua koulun järjestyssäännön valmisteluun. Järjestyssäännöissä voidaan ennakoita ja ennaltaehkäistä kiusaamista. Järjestyssäännöissä voidaan kieltää toisesta henkilöstä otetun valokuvan tai videon julkaisun ilman tämän lupaa internetissä, sosiaalisessa mediassa ja muussa julkisessa paikassa. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 103–104)

Perusopetuslaki 29 § säättää opetuksen järjestäjälle velvollisuuden laatia suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustarkastuksen käyttämisestä ja menettelytavoista. Kouluissa varmistetaan käytettyjen menetelmien ja seuraamusten lainmukaisuus, oikeasuhteisuus tapahtuneeseen tai laiminlyöntiin ja tarkoitussidonnaisuus ja sen käyttöä seurataan, jotta yhdenvertaisuus toteutuu. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 104)

Tämän lisäksi yhdenvertaisuuslaki 6 § velvoittaa, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tasa-arvolain 5 § a kohta velvoittaa laatimaan tasa-arvosuunnitelman yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden kanssa. Koululla on velvoite huolehtia, että tytöillä ja pojilla on samat

mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat lain tarkoituksen toteutumista. Erityinen huomio kiinnitetään opetuksen järjestämiseen, että seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisyyn ja poistoon. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 105–106)

Perusopetuslain 29 § suojaa koululaista hänen osallistuessaan opetukseen koulussa tai muualla. Koulun järjestyssäännöt eivät koske mm. koulumatkoja muuta kuin kohtuullisen, esimerkiksi välitunnin mittaisen ajan puolesta. Lainsäädäntö kuitenkin edellyttää koulun ilmoittavan koulumatkalla tai koulussa tietoon tulleesta häirinnästä, kiusaamistapauksista tai väkivallasta syyllistyneen ja kohteena olleen koululaisen huoltajille tai muille laillisille edustajille. Ilmoitusvelvollisuus edesauttaa kokonaistilanteen selviämistä syventäen kotien sekä koulun yhteistyötä. Koulun henkilökunnalla on mahdollisuus antaa tukitoimia huoltajalle kiusaamistilanteen selvityksessä ja siihen puuttumisessa koululaisten koulun kasvatuksellisin ja oppilashuollollisin keinoin. Koulukiusaamisen ilmoittaminen koulukiusaajan ja koulukiusaamisen uhrin huoltajille onkin ensisijainen keino puuttua koulukiusaamiseen. Koulukiusaaminen yleensä tapahtuu koulun toimivallan rajojen ulkopuolella ja yhteistyö huoltajain kanssa on oleellista auttaen kokonaistilanteen selvittämisessä. Kiusaaminen myös usein tapahtuu koulun lisäksi vapaa-ajalla. Perusopetuslaki 3 § velvoittaa, että koulun tulee tehdä yhteistyötä koteihin. Yhteistyöstä on ensi sijassa vastuussa koulu. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 106–109)

Kiusaamiseen voidaan puuttua lakiin säädetyillä ojentamistoimilla ja kurinpitorangeistuksilla. Perusopetuslaissa määritellyjä ojentamiskeinoja lievimmästä alkaen ovat kasvatust keskustelu, oppilaan määrääminen poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi ja jälki-istunto. Kirjallinen varoitus sekä erottaminen määrääjäksi ovat kurinpitorangeistuksia, ja niiden käyttö vaatii päätökset. Väliaikainen opetuksen epääminen on turvaamistoimenpide. Kurinpidolliset toimet porrastetaan huomioiden tapahtuneen epäasiallisen käyttäytymisen laatu ja mahdollisuus toistuvuuteen. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 109–110)

Yhdenvertaisuusperiaate velvoittaa opettajien ja koulun henkilökunnan kohtelemaan koululaisia tasapuolisesti mahdollisia puuttumiskeinoja käyttäessä. Käytännöissä ei saisi olla vaihtelua myöskään koulujen välillä. Suhteellisuusperiaatteesta seuraa, että puuttumistoimet on arvioitava välttämättömiksi keinoiksi puuttua tilanteeseen. Kurinpidon on oltava oikeassa mittakaavassa koululaisten tekoihin tai laiminlyönneihin, ja iän ja kehitystason huomioiden kyseiselle koululaiselle sopivia. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 109–112)

Perusopetuslaki 35 a § kertoo koululaiselle, joka kohtelee muita koululaisia epäkunnioittavalla tavalla tai ihmisarvoa loukkaavasti, ensisijaisena toimenpiteenä määrättävän ottamaan osaa kasvatust keskusteluun. Kasvatust keskustelussa yksilöidään toimenpiteisiin johtaneet teot tai laiminlyönnot koululaisen kanssa. Keskustelussa

otetaan laajemmin selvää käyttäytymisen mahdollisista syistä ja seurauksista. Kasvatuskeskustelussa selvitetään keinot koulukäytöksen ja koululaisen hyvinvoinnin tukemiseksi. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 112)

Opetus- ja kulttuuriministeriön loppuraportin mukaan perusopetuslain 36 § kertoo, että koululaisen

”osallistuminen opetukseen voidaan evätä enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi, jos on olemassa vaara, että toisen koululaisen taikka koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi.” (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 118)

Koulun on puututtava riittävällä tavalla kiusaamiseen. Mitä pidempään kiusaaminen jatkuu, sitä enemmän ja monipuolisemmin koulun tulee puuttua tapahtumiin. Turvallisen kouluympäristön turvaamiseksi kaikkiin kiusaamistapauksiin on koulussa suhtauduttava asiaan kuuluvalla tavalla, selvitettävä koulukiusaamistilanteet välittömästi ja aloitettava tilanteen vaatimat riittävät toimenpiteet. Myös kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on koulujen velvoite. Kiusaaminen on häirintää ja yksi syrjinnän muoto, jolloin koulu on velvollinen ryhtymään toimenpiteisiin häirinnän poistamiseksi. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 118–121)

Lastensuojelulain 25 § mukaisesti opetusta järjestävän tahon palveluksessa olevat ovat velvoitettuja salassapitosäännösten estämättä olemaan yhteydessä ”kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.” (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 130)

Rikoslaki (39/1889) Suomessa ei ole kriminalisoinut koulukiusaamista tekona. Koulukiusaamiseen liittyvät teot voivat olla rikos. Rikoslain 3 luvun 4 § määrittelee rikoslain mukaisen rangaistusvastuun edellytykseksi tapahtumahetkellä 15 vuoden iän ja syyntakeisuuden. Alle 15-vuotiaan rikoksesta poliisilla on mahdollisuus suorittaa esitutkinta. Alle 15-vuotiaisiin rikoksiin syyllistyneisiin voidaan käyttää lastensuojelun keinoja. Kouluissa tapahtuvan kiusaamisen rikosoikeudellinen selvitys voi täytyä esimerkiksi lievän pahoinpitelyn, kunnianloukkauksen, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen, pakottamisen seksuaaliseen tekoon, omaisuuteen kohdistuva vahingonteko, näpistys, varkaus, kiristys, laitton uhkaus, vainoaminen, häirintä tai vainoaminen. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 132–133)

Kouluissa internetin käyttäminen kuuluu turvalliseen opiskeluympäristöön. Kotona internetin valvonta kuuluu vanhemmille. Netissä tapahtuva kiusaaminen voi rikosnimikkeenä olla esimerkiksi laitton uhkaus, viestintärauhan rikkominen, identiteettivarkaus, tekijänoikeusrikos, tietoliikenteen häirintä, tietomurto, viestintäsalaisuuden loukkaus, petos tai datavahingonteko. (Elo, S. & Lamberg, K. 2018 s. 133)

3.3 Julkisia kampanjoita

Koulukiusaamista vastaan on ollut useita julkisia kampanjoita, jotka jotkut kestävät melko pitkään ja jotkut ovat lyhytkestoisempia. Syksyllä 2022 eniten näkyvillä on varmasti K-ryhmän kampanja ”kiusaamisvapaa vyöhyke”. K-ryhmä pitää kampanjaa Mannerheimin lastensuojeluliiton (MLL) kumppanina ja MLL on jakanut K-Marketin henkilökunnalle infoa kiusaamisesta ja käytännön vinkkejä kiusaamistilanteihin puuttumiseen. Kiusaamisvapaa vyöhyke itsessään on K-Ruoka-sivuston mukaan K-ryhmän kauppa, jossa ”tehdään se, mitä välittävä aikuinen tekee ja näytetään esimerkiksi”. Tämän lisäksi ”nuorelle kiusaamisvapaa vyöhyke on paikka, jossa on aina paikalla turvallinen aikuinen, jonka puoleen voi kääntyä ja pyytää apua”. Koulukiusaaminen on usein julkisuudessa ja se herättää tunteita vuodesta toiseen, jolloin lähikauppojen mainonta kiusaamisvapaina paikkoina voikin olla taattua julkisuutta. Toki voi ajatella monen lapsen käyvän lähikaupassa välitunnilla, jolloin kaupan henkilökunnan kasvanut tietoisuus kiusaamiseen puuttumisesta voi olla turvaksi lapsille heidän vieraillessaan kaupassa. Tärkeää on myös huomata, että vapaa-ajalla tapahtuva kiusaaminen ei ole koulun toimivallan piirissä, joten onkin hyvä että paikat, joissa nuoret voivat viettää vapaa-aikaa keskenään ovat mukana kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. (K-Ruoka 2022, tarkistettu 18.9.2022)

Toinen kampanja on paikallisempi ja kansalaislähtöisempi, Motoristit koulukiusaamista vastaan (MKKV ry). MKKV on lähtenyt syksyllä 2013 Tampereella moottoripyöräharrastajien kesken syntyneestä ideasta kutsua kokoon koulukiusaamisesta kiinnostuneita moottoripyöräilijöitä. Nämä moottoripyöräilijät ajavat ryhmänä kouluihin keskustelemaan oppilaille kiusaamisesta ja ottamaan moottoripyöräilijöiden yhteisönä kantaa koulukiusaamista vastaan. Kouluvierailuita on sivuston mukaan toteutettu jo kymmenillä paikkakunnilla eri puolilla Suomea. Vierailut ovat saaneet erinomaisen vastaanoton. Motoristit koulukiusaamista vastaan kertoo olevansa ”moottoripyöräkulttuurin yhteisöllisyyttä ja motoristien kumppanuutta hyödyntävä, hyvin kansantajuinen kannanotto meitä kaikkia suoraan tai välillisesti koskevaan koulukiusaamisongelmaan, tarjoten omalta osaltaan huomiota herättävän ja näyttävän kanavan tehdä jotain konkreettista koulujen työrauhan ja ilmapiirin parantamiseksi”. Käytännössä ”Motoristit koulukiusaamista vastaan” pohtivat, että ”jokainen... .. koulun pihaan ajettu moottoripyörä on merkityksellinen”. Sivuston mukaan motoristien moottoripyöriä saa ihastella koulun pihalla, ja motoristit keskustelevat oppilaiden kanssa kiusaamisesta ja yhteisöllisyydestä. (Motoristit koulukiusaamista vastaan ry, tarkistettu 16.9.2022)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkielmassani tutkin tilastollisin menetelmin seuraavaa tutkimuskysymystä: vaikuttaako koulukiusaaminen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusattuna, suhtautumiseen opiskelijahuoltoon (koulukuraattori ja terveydenhoitaja), opettajia ja vertaisia kohtaan? Tarkastelen ilmiötä myös luokka-asteittain ja sukupuolittain. Hypoteesini on, että koulukiusaaminen vaikuttaa kielteisesti suhtautumiseen opiskelijahuoltoon, opettajia ja vertaisia kohtaan. Koulukiusaaminen on väkivaltaa, joka tapahtuu nuorelle tärkeässä vertaisryhmässä. Koulukiusaamiseen liittyy myös valta-asetelma, jossa koulukiusattu on alisteisessa asemassa yhteisössä.

4.1 Aineisto

Käytän tutkielmassa valmista kvantitatiivista aineistoa, jonka on kerännyt Anne Konu Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnasta. Aineiston nimi on "Koulun hyvinvointiprofiili 2017-2018: yläluokat 7-9". Aineiston löysin Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta (osoitteessa <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3273>) ja olen käyttänyt aiempien vuosien aineistoa jo kandidaatintutkielmassani. Kyselyyn osallistui 68 koulua, vastaukset antoivat 9980 7.-9.-luokkalaista peruskouluista ympäri Suomea. Muuttujia on 90. Aineistossa koulujen nimet, paikkakunnat, yhteyshenkilöt ja avokysymykset eivät ole mukana, joten aineisto on anonymisoitu.

Aineisto sisältää 7.-9.-luokkalaisten oppilaiden vastauksia hyvinvointiinsa koulussa. Teemoina kyselyssä ovat oppilaitoksen olosuhteet, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttamisen mahdollisuudet ja terveydentila. Kysymyksiin vastataan väittäminä ja monivalintakysymyksinä, arvioiden niiden osuvuutta viisiportaisella Likert-asteikolla, joka ääripäät ovat "täysin samaa mieltä" - "täysin eri mieltä".

Koulun olosuhteita kartoitetaan monella kysymyksellä mm. koulun tilojen viihtyvyys, siisteys ja turvallisuus. Oppilaat arvioivat mm. oppituntien työrauhaa, koulun

sääntöjen järkevyyttä. Kyselyssä kysyttiin mm. sosiaaliin suhteisiin liittyviä kysymyksiä, joissa tarkastellaan luokkakaverien keskinäisiä suhteita, opettaja-oppilas-suhdetta ja kodin osallistumista koulunkäyntiin, sekä ryhmissä työskentelyn sujumisesta luokassa, luokkakaverien toisilleen tarjoamasta tuesta, opettajien ystävällisyydestä, kohdellaanko oppilaita oikeudenmukaisesti opettajien puolelta, kuinka helppoa kouluterveydenhoitajan ja koulukuraattorin luo on päästä ja voiko häneen luottaa omilla asioissaan. Oppilaat arvioivat myös vanhempien merkitystä koulutyössä. Kyselyssä kartoitetaan myös, onko vastaajaa kiusattu koulussa kuluvan lukuvuoden aikana ja onko hän itse osallistunut kiusaamiseen.

Kyselyssä on väittämiä myös itsensä toteuttamisesta, esimerkiksi kokeeko vastaaja, että opettajat rohkaisevat häntä ilmaisemaan mielipiteensä, huomioidaanko oppilaiden mielipiteet koulun kehittämisessä ja onko vastaaja löytänyt itselleen sopivan opiskelutavan. Aineistossa on myös terveydentilaa koskevia kysymyksiä, joissa vastaaja arvioi onko hänellä ollut erilaisia oireita ja sairauksia. Kyselyn taustakysymyksenä on sukupuoli, ikä, luokka-aste ja luokkatunnus.

Otantamenetelmänä on itsestään muotoutunut näyte. Keräyksessä ei käytetty otantamenetelmää, vaan vastaajina on valikoitunut aktiivisten vapaaehtoisjoukkojen oppilaat. Tutkimusta "Koulun hyvinvointiprofiili" ei markkinoitu kouluille laajasti tämän aineiston keruuvuotena. Koulut kuulivat siitä esimerkiksi alan seminaareissa. Kyselylomake on tarkoitettu koulujen itsenäiseen työskentelyyn työkaluksi, avuksi kehittämistyöhön ja itsearviointiin.

Keruumenetelmä on itsetäytettävä verkkolomake. Itse tutkimuslomake on Opetushallituksen ylläpitämällä verkkosivulla ja siihen vastaamiseen tarvittiin tunnusluku. Koulu halutessaan rekisteröityy palvelun käyttäjäksi saaden sen kautta koulutunnuksen ja oppilaiden tunnusluvut. Oppilaat täyttävät lomakkeen ja kirjaavat siihen saamansa tunnusluvun. Ainoastaan tunnusluvulliset vastaukset tallennetaan, joten kukin oppilas vastaa kyselyyn vain kerran. Kyselyssä on myös varmistettu tietoteknisin ratkaisuin se, että ikää lukuun ottamatta kaikkiin taustakysymyksiin vastataan ja jokaisen aihealueen tutkimuskysymyksistä vastataan minimissään kahteen kolmasosaan.

Vastaamisen mahdollisuuksia kyselyyn voivat rajoittaa koulun aktiivisuus, pääsy internetiin sekä koulun halukkuus käyttää verkkotyökalua koulun kehittämiseen. Internet-yhteyden nopeuksissa, laitteissa ja käyttämistavoissa on koulujen välillä eroja. Vastaaminen hankaliin aiheisiin voi olla oppilaille myös vaikeaa. Jokaisen aihealueen tutkimuskysymyksistä vastattiin vähintään kahteen kolmasosaan.

"Koulun hyvinvointiprofiili" on palvelu arvioimaan ja seuraamaan koulun hyvinvointia. Sen avulla voi omaa koulua myös verrata lähialueen kouluihin, vaikkakin ilman koulutunnusteita vastauksia voidaan käyttää myös tutkimukseen, kuten tässä tutkielmassa. "Koulun hyvinvointiprofiilia" markkinoidaan vuonna 2022 internet-

sivuilla kouluille helppona, kustannustehokkaana ja tutkimukseen perustuvana. Malli yhdistää sosiologista, kasvatustieteellistä ja terveystieteellistä tutkimusta. Kysely on kehitetty vuonna 2004 ”Koulun hyvinvointimalliin” ja Anne Konun (2002) tutkimukseen perustuvana. Rahoitus kyselyn kehittämiseen saatiin STM:n terveyden edistämisen määrärahoista Koulumiete-projektin kautta, Opetushallituksesta ja Hyvitestä.

Koulun hyvinvointiprofiilin internetsivuilla näkyy myös hinnasto. Sivusto kertoo useimmissa tapauksissa kunnan tai kaupungin tarjoavan palvelun kouluilleen. Kertamaksuna sivusto kertoo olevan 20 euroa per vuosi, ja mikäli useampi koulu kätetään samalla maksulla, hinnaksi tulee 15 euroa per koulu. Maksulla saa täydet käyttöoikeudet palveluun, rajoittamattoman määrän lomakkeita ja vastauksia, täydet omistusoikeudet kerättyihin vastauksiin ja mahdollisuuden tuoda vastaukset Excel tai CSV-muodossa. Koulun hyvinvointiprofiili kehitetään ”non-profit” periaatteella, tulot ohjataan palvelun kehittämiseen, asiakaspalveluun ja kiinteisiin kuluihin. Palvelun toteuttamisessa mukana on vuonna 2022 Helsingin kaupungin opetusvirasto. (Koulun hyvinvointiprofiili (<https://koulunhyvinvointiprofiili.fi/>) tarkistettu 25.10.2022)

4.2 Aineiston analyysimenetelmät

Aineiston analyysissä käytin IBM SPSS Statistics versiota 28.0. Analyysin aluksi koostin kiusaajien ja kiusattujen vastaukset dikotomisiksi muuttujiksi, koululainen joko kiusaa tai ei-kiusaa sekä on kiusattu tai ei ole kiusattu.

Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla tutkitaan tiettyjen ryhmien keskiarvojen poikkeavuuksia toisistaan jonkin kvantitatiivisen jatkuvan muuttujan osalta. Varianssianalyysi on kokeellisen tutkimuksen perusmenetelmä. Kaksisuuntaisessa varianssianalyysissä perusjoukko on jaettu kahden tai useamman ryhmittelevän tekijän suhteen. Muuttujaa, jonka osalta ryhmiä vertaillaan, kutsutaan selitettäväksi muuttujaksi, tässä tutkimuksessa luodut summamuuttujat oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin luottamuksesta. Varianssianalyysi tarkastelee selitettävien muuttujien ryhmäkeskiarvoja, jolloin selitettävän muuttujan tulee olla sellainen, että siitä on järkevää laskea aritmeettinen keskiarvo, käytännössä välimatka- tai suhdelukuasteikollinen muuttuja (Jokivuori, P., & Hietala, R. 2015 s.105). Varianssianalyysillä on useita sovellutusmahdollisuuksia yhteiskuntatieteissä (Varianssianalyysi. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. (www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus) Viitattu 22.10.2022.)

Varianssianalyysin avulla tutkitaan ovatko selitettävän muuttujan keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi erisuuruisia selittävän muuttujan eri luokissa. Analyysin lähtöoletus on nollahypoteesi, eli kiinnostuksen kohteena olevien luokkien keskiarvot ovat yhtä suuret. Kaksisuuntaisessa varianssianalyysissä (two-way analysis of variance) selittäviä muuttujia on kaksi. Tällöin voidaan tutkia sitä, vaikuttavatko molemmat selittävät muuttujat selitettävän muuttujan arvoihin yksittäin sekä onko niillä yhteisvaikutusta eli interaktiovaikutusta. Keskiarvoestimoidusta summamuuttujasta löytyy aina skaalan keskipiste. (Varianssianalyysi. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022.)

Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirjan mukaan

Summamuuttujaksi nimitetään muuttujaa, jonka arvot on saatu laskemalla yhteen useiden erillisten, mutta samaa ilmiötä mittaavien muuttujien arvot. Kyselytutkimuksessa summamuuttujia käytetään usein asenneväittämiin saatujen vastausten yhdistämisessä. Asenneväittämillä tutkitaan vastaajien mielipidettä tietyistä asiasta. Väittämistä saadaan tilastolliset muuttujat, joilla laskutoimitukset ovat mahdollisia. Tiivistetty kuva asenteista saadaan summamuuttujan avulla. (Summamuuttuja. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022.)

Summamuuttujaa muodostaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että vastausvaihtoehdot ovat saman suuntaisia. Faktorianalyysin avulla saadut ulottuvuuden voidaan jalostaa jatkoanalyysin tarpeisiin rakentamalla summamuuttuja. Tässä tutkimuksessa summamuuttuja muodostetaan ns. Mean-menetelmällä, eli niin kutsutulla keskiarvoestimoituna summamuuttujana. MEAN-menetelmällä rakennetun summamuuttujan edut ovat kiistattomat. Keskiarvoestimoidun summamuuttujan vaihteluväli Likert-asteikkolisista viisiportaisista väittämistä muodostettuna on aina sama (välillä 1-5). (Jokivuori & Hietala 2015 s. 110)

Faktorianalyysi on monimuuttujamenetelmä, jonka avulla pyritään löytämään muuttujajoukoista yhteisiä ulottuvuuksia. Selitettävänä on joukko empiirisesti mitattuja muuttujia. Peruslähtökohtana on muuttujien, kuten Likert-asteikkolisen väittämien, väliset suhteet eli korrelaatiot. Analyysi tutkii muuttujien välisiä korrelaatioita ja pelkistää monen kysymyksen muodostaman avaruuden niiden perusteella mahdollisimman harvaan faktoriin. Jos kysymysten tai mittausten välillä on voimakas korrelaatio ja ne ovat käsitteellisesti lähellä toisiaan, voidaan niiden katsoa mittaavan samaa ominaisuutta. (Faktorianalyysi. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022)

Faktorianalyysissä yritetään löytää havaintoyksikön ominaisuuksia kuvaavasta muuttujajoukosta piileviä yhdenmukaisuuksia, siis faktoreita. Faktori voidaan käsitellä hypoteettisena konstruktiona tai teoreettisena käsitteenä, ja sen olemassaolo päätellään konkreettisista havainnoista. Faktorianalyysin avulla voidaan tutkia, muodostavatko annetut vastaukset yhteisen faktorin. Tässä opinnäytetyössä faktorianalyysia käytetään konfirmatorisesti, tutkien luovatko oppilashuoltoa, opettajia ja vertaisia

koskevat kysymykset faktoreita. Faktorimallin toimivuutta arvioidaan faktoreiden ominaisarvojen ja havaittujen muuttujien kommunaliteettien avulla. Kommunaliiteetti kertoo, kuinka suuri osuus yksittäisen havaitun muuttujan vaihtelusta selittyy löydettyjen faktorien avulla. Muuttujan kommunaliteetin ollessa lähellä yhtä, faktorit pystyvät selittämään sen vaihtelun lähes kokonaan ja mitä pienemmän arvon kommunaliteetti saa, sitä huonommin faktorit muuttujaa selittävät. (Faktorianalyysi. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022)

Cronbachin alfa on reliabiliteetin mittaamiseen käytetty luku, jolla mitataan mittarin konsistenssia eli yhtenäisyyttä. Cronbachin alfa lasketaan muuttujien välisten keskimääräisten korrelaatioiden ja väittämien lukumäärän perusteella. Mitä suurempi alfan arvo on, sitä yhtenäisempi mittarin voidaan nähdä olevan. Cronbachin alfaa käytetään reliabiliteetin mittaamista, jotta väittämistä voidaan tiivistää summamuuttuja. Väittämien koodaus tulee olla sama, kuin se on summamuuttujaa laskiessa. (Mittaaminen: Mittarin luotettavuus. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022)

Jokaisen tilastollisen testin tuloksena saadaan niin sanottu p-arvo. P-arvo ilmoittaa virheellisen päätelmän todennäköisyyden. P-arvon ollessa alle 0,05 on tapana puhua tuloksesta tilastollisesti "melkein merkitsevänä", jos p-arvo on alle 0,01, puhutaan tilastollisesti "merkitsevästä" tuloksesta ja jos arvo on alle 0,001 ($p < 0,001$), puhutaan tilastollisesti "erittäin merkitsevästä" tuloksesta. Usein käytetyt riskitasot 5 % ja 1 % ovat täysin sopimuksenvaraisia. Nämä riskitasot ovat vuosien saatossa muodostuneet käytännöiksi ilman erityisiä perusteita. Suuret havaintojen lukumäärät vaikuttavat p-arvoon, jolloin pienetkin erot voivat näkyä tilastollisesti merkitsevinä. (Hypoteesien testaus. Teoksessa Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. tarkistettu 22.10.2022)

Kysymykset kiusaamisesta on uudelleenkirjoitettu niin, että nähdään, onko vastaaja kiusannut tai ollut kiusattuna lukukauden aikana. Aineistossa kiusaamista kysytään kysymyksellä "Kuinka usein sinua on kiusattu lukukauden aikana" tai "Kuinka usein sinä olet osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen tämän lukukauden aikana?". Kysymyksiin vastataan joko Useita kertoja viikossa, noin kerran viikossa, 2-3 kertaa kuukaudessa, muutaman kerran lukukauden aikana tai ei lainkaan. Nämä on tehty uudelleenkirjoittamalla dikotomisiksi muuttujaksi, joka toteaa jonkun kiusaavan tai ei kiusaavan, sekä olevan kiusattu tai ei kiusattu.

5 KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUS OPPILAIDEN SUHTAUTUMISEEN

5.1 Koulukiusaaminen

Ensiksi esittelen taulukot kiusaamisesta. Kiusaamiseen liittyvät vastaukset on uudelleen koodattu täten, että lukuvuoden aikana kiusanneet ja kiusatut ovat vastauksissa niitä, jotka kiusaavat tai ovat koulukiusaamisen uhreja. Aineistossa kiusaamista kysytään kysymyksellä ”Kuinka usein sinua on kiusattu lukukauden aikana” tai ”Kuinka usein sinä olet osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen tämän lukukauden aikana?”. Kysymyksiin vastataan joko Useita kertoja viikossa, noin kerran viikossa, 2–3 kertaa kuukaudessa, muutaman kerran lukukauden aikana tai ei lainkaan. Näistä vaihtoehdoista on luotu dikotominen muuttuja, kiusaa tai ei kiusaa.

Taulukosta 1 ”Kiusannut lukuvuoden aikana?” nähdään kuinka moni on kyselyssä kertonut kiusanneensa lukuvuoden aikana ja näiden jakauma tyttöihin ja poikiin luokka-asteittain 7.–9. luokalla. Aineiston mukaan lukuvuoden aikana muita kiusanneita yläastealaisia tyttöjä on 9,0 prosenttia (n=441) ja poikia 20 prosenttia (n=969). Eniten koulukiusaamiseen osaa otetaan seitsemännellä luokalla, tytöistä 10,2 prosenttia (n=158) ja pojista 21,3 prosenttia (n=347). Kahdeksannella luokalla koulukiusaamiseen osallistuminen on alhaisimmillaan tytöillä 8,2 prosenttia (n=143) ja pojilla 16,8 prosenttia (n=277). Yhdeksännellä luokalla tytöistä 8,6 prosenttia (n=140) ja pojista 22 prosenttia (n=345) koulukiusaavat. Pojat näyttävät ottavan osaa koulukiusaamiseen enemmän kuin tytöt. Koulukiusaaminen näyttää olevan kahdeksannella luokalla alhaisimmillaan niin tyttöjen kuin poikienkin keskuudessa.

Taulukko 1 Kiusannut lukuvuoden aikana?

Kiusannut lukuvuoden aikana?			7.lk	8.lk	9.lk	Yhteensä
Tyttö	Ei	Lukumäärä	1390	1603	1487	4480
		Prosenttia	89,8 %	91,8 %	91,4 %	91,0 %
	Kyllä	Lukumäärä	158	143	140	441
		Prosenttia	10,2 %	8,2 %	8,6 %	9,0 %
Poika	Ei	Lukumäärä	1282	1372	1222	3876
		Prosenttia	78,7 %	83,2 %	78,0 %	80 %
	Kyllä	Lukumäärä	347	277	345	969
		Prosenttia	21,3 %	16,8 %	22,0 %	20,0 %

Taulukosta 2 "Kiusattu lukuvuoden aikana?" nähdään, kuinka moni on kyse-lyssä kertonut joutuneensa kiusatuksi lukuvuoden aikana ja näiden jakauma tyttöihin ja poikiin luokka-asteittain 7.-9.-luokalla. Aineiston mukaan lukuvuoden aikana tytöistä 23,3 prosenttia (n=1146) ja pojista 25,5 prosenttia (n=1236) on joutunut kiusatuksi. Eniten koulukiusaamisen uhreja on seitsemännellä luokalla, jolloin tytöistä 27,2 prosenttia (n=421) ja pojista 31,3 prosenttia (n=509) ovat olleet kiusaamisen uhreja. Kahdeksaluokkalaisista tytöistä 22,6 prosenttia (n=395) ja pojista 23,9 prosenttia (n=395) ovat olleet koulukiusaamisen uhreja. Yhdeksännellä luokalla tytöistä 20,3 prosenttia (n=330) ja pojista 21,2 prosenttia (n=332) ovat olleet kiusattuja. Koulukiusaamisen uhriksi näyttää joutuvan eniten seitsemäsluokkalaisia ja uhrien lukumäärä näyttää laskevan yläasteen ajan. Pojat näyttävät olevan useammin koulukiusattuja kuin tytöt, vaikka erot seitsemännen luokan jälkeen ovatkin tyttöjen ja poikien välillä pienentyneet.

Taulukko 2 Kiusattu lukuvuoden aikana

Kiusattu lukuvuoden aikana?			7.lk	8.lk	9.lk	Yhteensä
Tyttö	Ei	Lukumäärä	1129	1356	1298	3783
		Prosenttia	72,8 %	77,4 %	79,7 %	76,7 %
	Kyllä	Lukumäärä	421	395	330	1146
		Prosenttia	27,2 %	22,6 %	20,3 %	23,3 %
Poika	Ei	Lukumäärä	1119	1255	1235	3609
		Prosenttia	68,7 %	76,1 %	78,8 %	74,5 %
	Kyllä	Lukumäärä	509	395	332	1236
		Prosenttia	31,3 %	23,9 %	21,2 %	25,5 %

5.2 Faktorianalyysin tulokset

Taulukko 3 Faktorianalyysi

Muuttuja	Faktori 1	Faktori 2	Faktori 3	Kommunali-teetti
Voin luottaa terveydenhoitajaan omissa asiois-sani	0,21	0,26	0,7	0,59
Terveydenhoitajan luo on helppo päästä käy-mään	0,18	0,22	0,58	0,42
Voin luottaa kuraattoriin omissa asioissani	0,17	0,22	0,76	0,65
Koulukuraattorin luo on helppo päästä käy-mään	0,21	0,18	0,76	0,65
Luokkani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä	0,77	0,16	0,15	0,64
Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani	0,78	0,17	0,18	0,67
Luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtä-vissä	0,79	0,18	0,15	0,68
Luokkakaverit auttavat toisiaan ongelmatilan-teissa	0,82	0,19	0,16	0,73
Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppi-lasta kiusataan	0,65	0,21	0,17	0,5
Koulukavereiden kanssa on helppo tulla toi-meen	0,77	0,22	0,19	0,67
Minulla on ystäviä tässä oppilaitoksessa	0,51	0,23	0,19	0,35
Koulukaverit hyväksyvät minut sellaisena kuin olen	0,59	0,24	0,21	0,46
Opettajat kohtelevat oikeudenmukaisesti	0,24	0,73	0,28	0,66
Opettajien kanssa on helppo tulla toimeen	0,26	0,81	0,24	0,78
Useimmat opettajat ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu	0,26	0,6	0,25	0,49
Useimmat opettajat ovat ystävällisiä	0,25	0,75	0,24	0,68
Ominaisarvo	4,52	2,62	2,47	
Selitysosuus	28,25%	16,39%	15,42%	

Faktorianalyysini löysi kolme erillistä faktoria, vertaisten suhtautuminen, opettajiin suhtautuminen ja koulukuraattoriin sekä terveydenhoitajaan eli oppilashuoltoon suhtautuminen (Taulukko 1, taulukko 2 ja taulukko 3). Faktoreista luon summamuuttujat, joita tutkin kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla.

5.3 Summamuuttujat

Faktorianalyysi löysi yhteyden näiden oppilashuoltoon suhtautumista kysyvien kysymysten välillä ja luon näistä keskiarvoestimoidut summamuuttujat. Koululaisia pyydetään vastaamaan kysymyksiin mielipidettään lähinnä olevalla vaihtoehdolla.

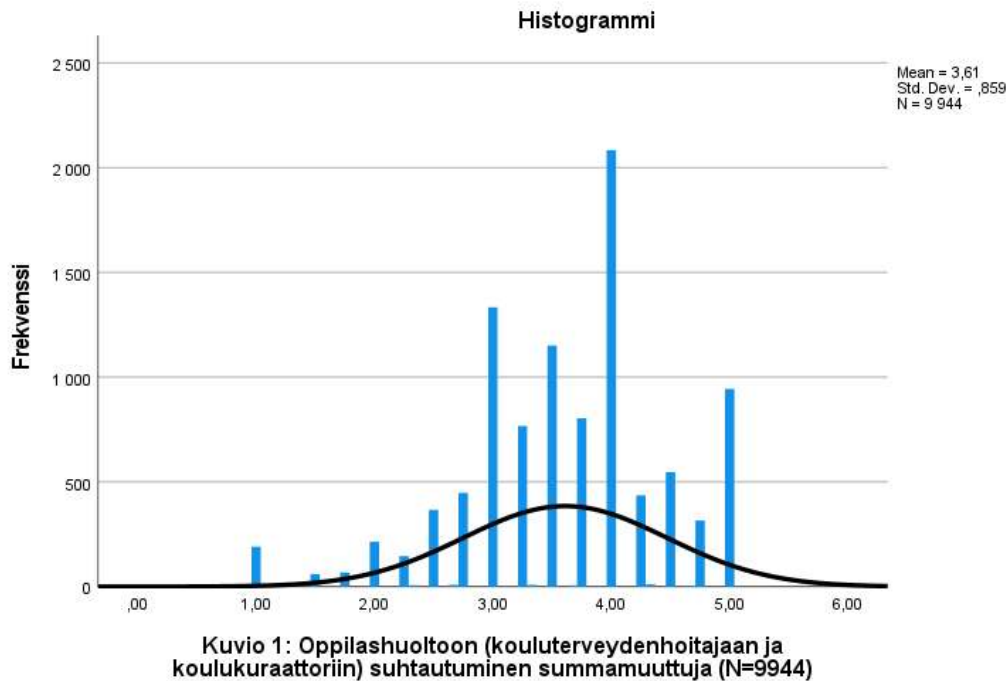
- Terveydenhoitajan luo on helppo päästä käymään.
- Voin luottaa terveydenhoitajaan omissa asioissani.
- Koulukuraattorin luo on helppo päästä käymään.
- Voin luottaa koulukuraattoriin omissa asioissani.

Näihin kysymyksiin vastataan Likert-asteikolla Täysin eri mieltä, eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, samaa mieltä ja täysin samaa mieltä.

Kuvio 1 tarkastelee oppilashuoltoon eli kouluterveydenhoitajaan ja koulukuraattoriin kohdistuvaa suhtautumista summamuuttujalla, joka on keskiarvollisesti 3,61 ja Cronbachin alfalla tulokseksi saadaan 0,838, joka kertoo summamuuttujaan valittujen arvojen mittaavan sopivan summamuuttujaksi. Tyttöjen keskiarvo on 3,53 ja poikien 3,69, eli pojat suhtautuvat oppilashuoltoon paremmin, ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$). Luokka-asteittain tarkasteltuna keskiarvo laskee, seitsemännellä ollen 3,73, kahdeksannella 3,60 ja yhdeksännellä 3,50. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$).

Summamuuttujiin valitut kysymykset valittiin faktorianalyysin ja Cronbachin alfan tarkastelun avulla. Kysymykset tarkastelivat valitsemiani oppilashuoltoa (kouluterveydenhoitaja ja koulukuraattori), opettajia ja vertaisia. Oppilashuoltoon yleensä kuuluu myös koulupsykologi, mutta aineistossa ei kysytä koulupsykologista. Jotkut kysymykset, kuten "Koulukuraattorin luo on helppo päästä käymään" voi ajatella tarkoittavan myös sitä fyysistä tilaa, missä koulukuraattori sijaitsee. Jos tila on koulun kellarissa rappusten alla, liikuntasalin pukuhuoneen vieressä, voi joillekin, esimerkiksi liikuntahaasteisille, oppilaille pääsy olla hankalaa. Itse ymmärrän kysymyksen kuitenkin kysyvän saavutettavuutta myös henkisellä tasolla, kuinka helppoa

koulukuraattorin luokse on tulla ja tunteeko oppilas koulukuraattorin sellaiseksi henkilöksi, jonka luo pääsee omissa asioissaan.



Kuvio 1 Oppilashuoltoon suhtautuminen summamuuttuja (N=9944)

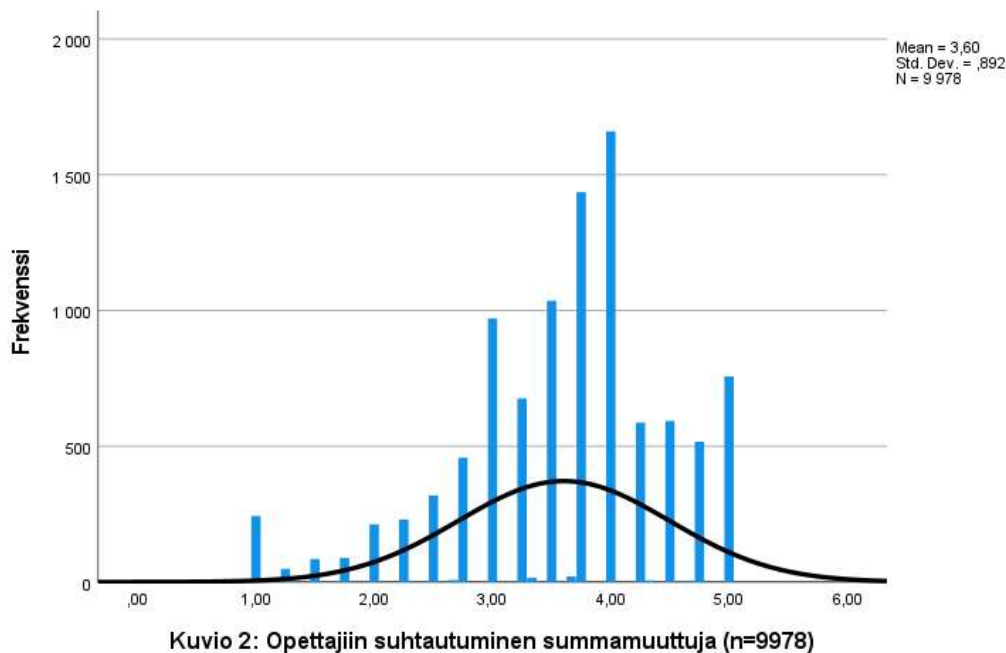
Opettajiin suhtautumista kuvaaviin kysymyksiin pyydetään vastaamaan lähinnä mielipidettäsi olevilla vaihtoehdoilla.

- Opettajat kohtelevat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti
- Opettajien kanssa on helppo tulla toimeen
- Useimmat opettajat ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu
- Useimmat opettajat ovat ystävällisiä

Näihin kysymyksiin vastataan Likert-asteikolla Täysin eri mieltä, eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, samaa mieltä ja täysin samaa mieltä.

Kuvio 2 näyttää oppilaiden luottamusta opettajiin. Tekemällä väittämistä keskiarvoestimoitu summamuuttuja suhtautuminen opettajiin on hyvällä tasolla, ollen 3,60. Summamuuttujan Cronbachin alfan tulos on 0,876, eli summamuuttujaan valitut kysymykset mittaavat luultavasti samaa asiaa. Tyttöjen keskiarvo oli 3,61 ja poikien 3,60, eli käytännössä tyttöjen ja poikien keskiarvot ovat samankaltaisia. Sukupuolen vaikutus suhtautumisessa opettajiin ei ole tilastollisesti merkitsevää ($p < 0,669$). Luokka-asteittain mitattuna luottamus opettajiin on keskiarvollisesti seitsemännellä 3,69, kahdeksännellä 3,57 ja yhdeksännellä luokalla 3,55. Tulos on tilastollisesti erittäin

merkitsevä ($p < 0,001$). Keskiarvo näyttää laskevan eniten seitsemannen luokan jälkeen ja pysyen lähes samana kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla.



Kuvio 2 Opettajiin suhtautuminen summamuuttuja (n=9978)

Vertaisiin suhtautumista kuvaaviin kysymyksiin pyydetään vastaamaan lähinnä mielipidettäsi olevilla vaihtoehdoilla:

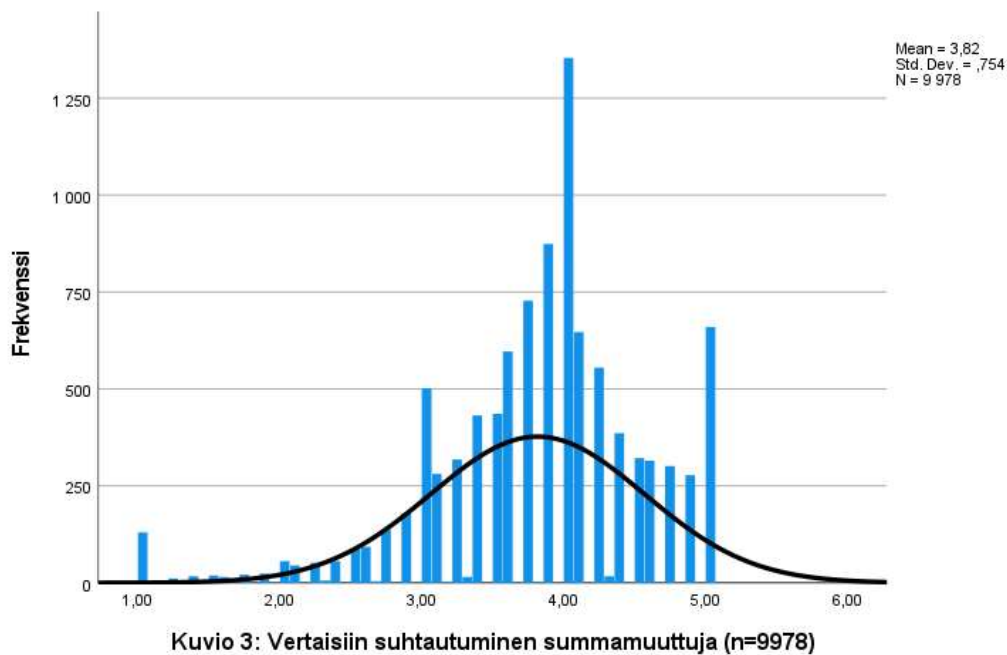
- Luokkani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä
- Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani
- Luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtävissä
- Luokkakaverit auttavat toisiaan ongelmatilanteissa
- Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan
- Koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen
- Minulla on ystäviä tässä oppilaitoksessa
- Koulukaverit hyväksyvät minut sellaisena kuin olen

Näihin kysymyksiin vastataan Likert-asteikolla Täysin eri mieltä, eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, samaa mieltä ja täysin samaa mieltä.

Vertaisten luokkahenki summamuuttuja saa Cronbachin alphalla tulokseksi 0,915 joka on tilastollisesti merkitsevä tulos. Keskiarvollisesti summamuuttuja saa

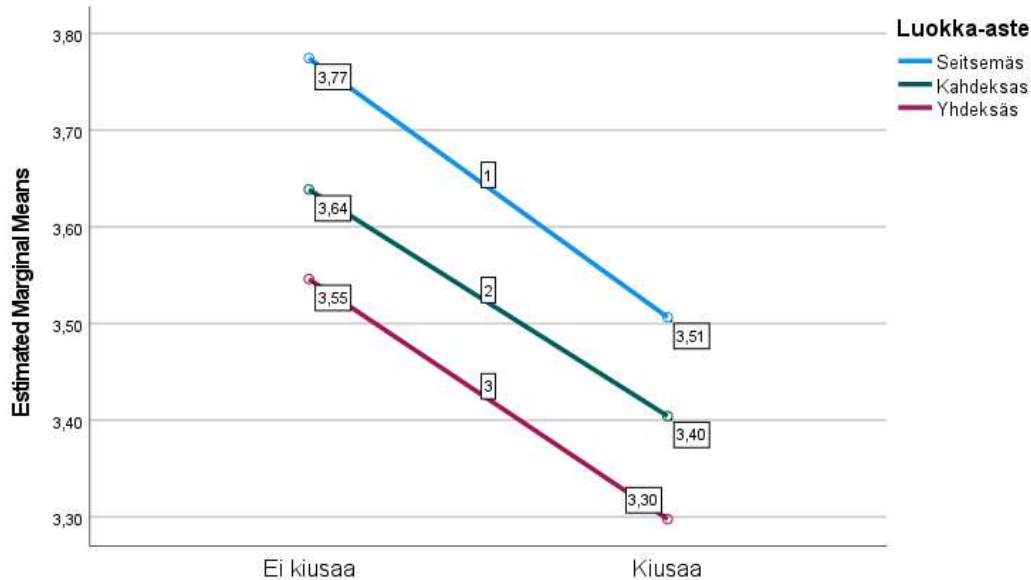
arvon 3.82, joka tarkoittaa suurimman osan vastaajista pitävän vertaisten luokkahenkeä hyvänä.

Kun summamuuttujan keskiarvoja tarkastellaan sukupuolittain, saavat tytöt keskiarvoksi luokkahenkeä kysyvissä kysymyksissä 3,77 ja pojat 3,86, jolloin pojat kokevat luokkahengen paremmaksi kuin tytöt ja ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($P < 0.001$). Luokka-asteittain tarkasteltuna luokkahenki on keskiarvollisesti seitsemännellä luokalla 3,85, kahdeksannella 3,81 ja yhdeksännellä 3,79 ja ero on tilastollisesti melkein merkitsevä ($p < 0.006$) eli yhteinen luokkahenki laskee hieman vanhempiin luokkiin siirtyessä.



Kuvio 3 Vertaisiin suhtautuminen summamuuttuja (n=9978)

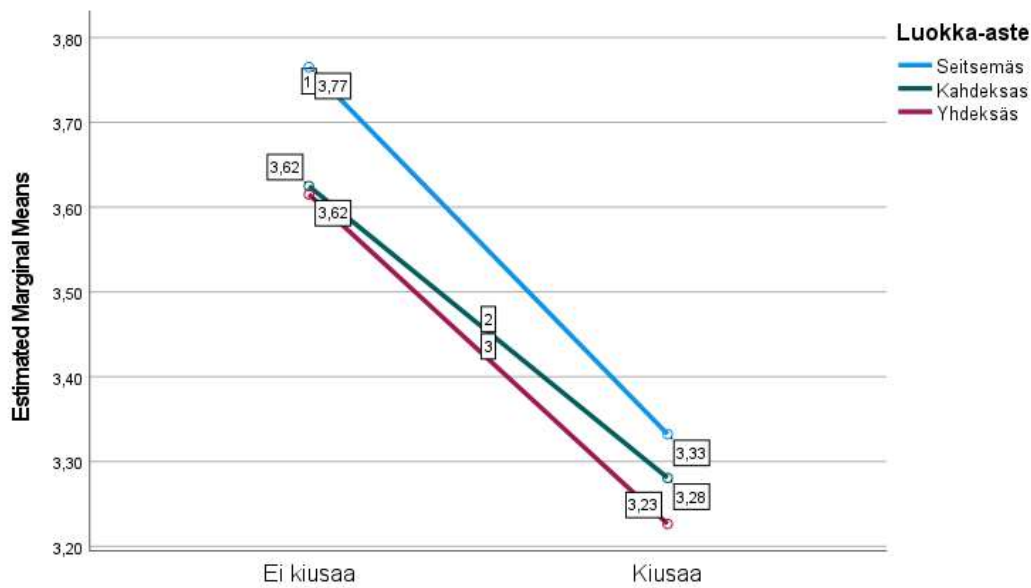
5.4 Kaksisuuntainen varianssianalyysi kiusaajista



Kuvio 4: Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9731)

Kuvio 4 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9731)

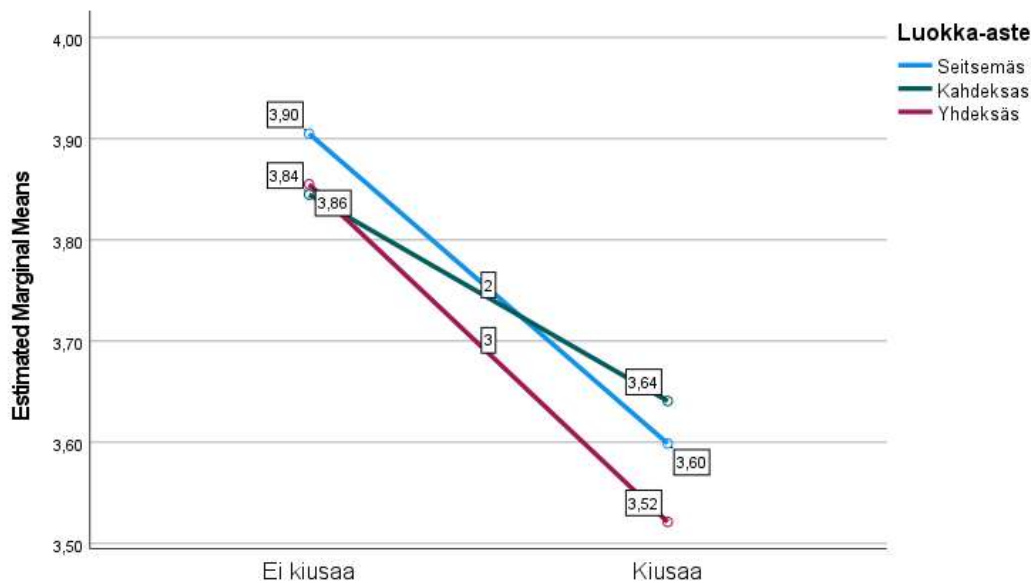
Kuvio 4 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,77 ja kiusaavien saa arvon 3,51. Kahdeksannella luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,64 ja kiusaavien saa arvon 3,40. Yhdeksännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,55 ja kiusaavien saa arvon 3,30. Kuvio 4 näyttää kiusaajien suhtautumisen oppilashuoltoon olevan jokaisella luokka-asteella matalampi kuin niiden jotka eivät kiusaa. Suhtautuminen oppilashuoltoon ylipäättänsä myös laskee luokka-asteittain. Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaaminen ja luokka-aste yhdessä eivät näytä vaikuttavan suhtautumisessa oppilashuoltoon tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,853$).



Kuvio 5 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9764)

Kuvio 5 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9764)

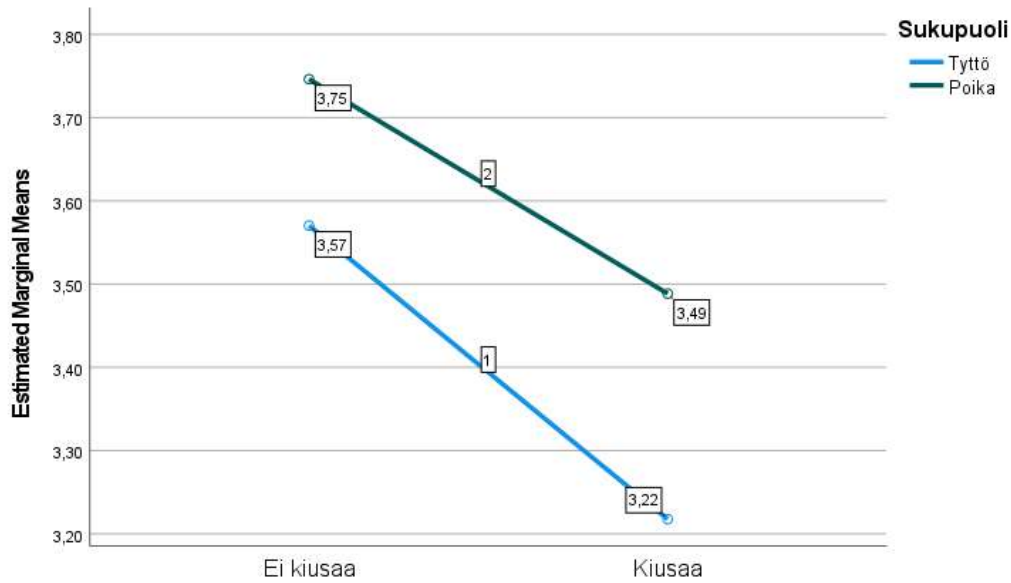
Kuvio 5 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,77 ja kiusaavien saa arvon 3,33. Kahdeksannella luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,62 ja kiusaavien saa arvon 3,28. Yhdeksännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,62 ja kiusaavien saa arvon 3,23. Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaaminen ja luokka-aste yhdessä eivät näytä vaikuttavan suhtautumiseen oppilashuoltoon tilastollisesti merkittävästi ($p < 0,360$). Suhtautuminen huonee kiusaamisen vuoksi jokaisella luokka-asteella. Suhtautuminen opettajiin laskee luokka-asteittain kiusaavilla koululaisilla, paitsi ei kiusaavilla kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisilla, joilla keskiarvo saa saman arvon 3,62.



Kuvio 6 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9764)

Kuvio 6 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9764)

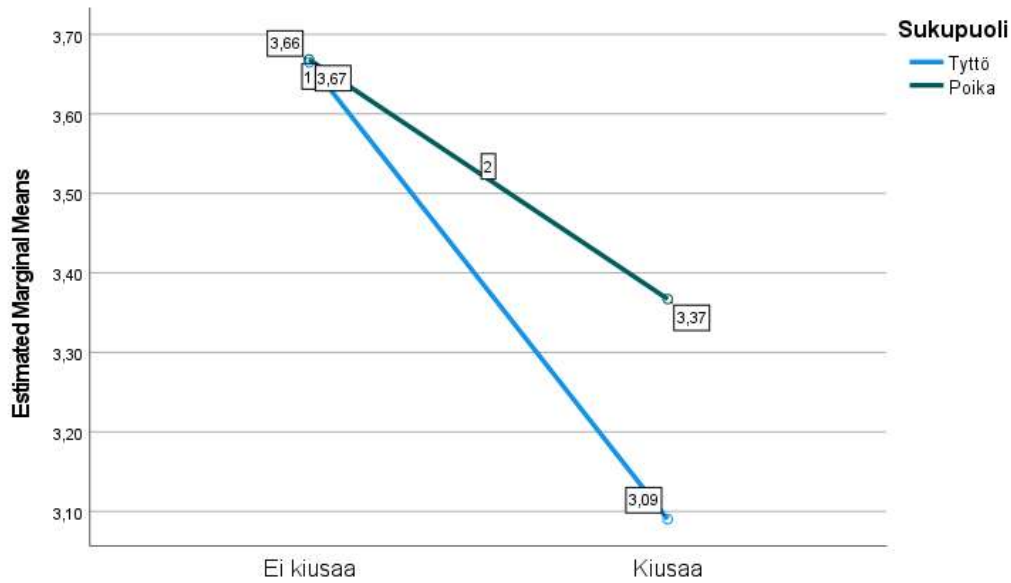
Kuvio 6 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,90 ja kiusaavien saa arvon 3,60. Kahdeksannella luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,84 ja kiusaavien saa arvon 3,64. Yhdeksännellä luokalla ei kiusaavien koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,86 ja kiusaavien saa arvon 3,52. Kahdeksannella luokalla kiusaavien koululaisten suhtautuminen vertaisiin näyttää olevan korkeammalla tasolla kuin muilla luokka-asteilla. Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Luokka-asteen vaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,027$). Koulukiusaaminen ja luokka-aste yhdessä eivät näytä vaikuttavan luottamukseen vertaisiin tilastollisesti merkittävästi ($p < 0,36$).



Kuvio 7 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon sukupuolittain (n=9731)

Kuvio 7 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon sukupuolittain (n=9731)

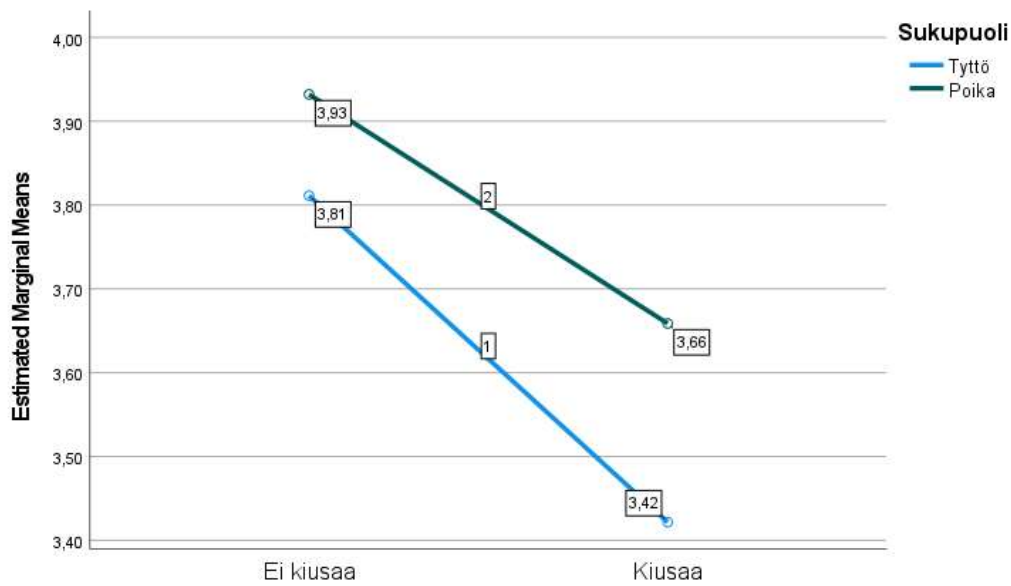
Kuvio 7 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta oppilashuoltoon sukupuolittain. Pojat, jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,75 ja kiusaavat arvon 3,49. Tytöt jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,57 ja kiusaavat arvon 3,22. Pojat näyttävät suhtautuvan paremmin oppilashuoltoon kuin tytöt. Koulukiusaaminen saa tytöt ja pojat suhtautumaan oppilashuoltoon huonommin. Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaaminen ja sukupuoli yhdessä eivät näytä vaikuttavan suhtautumiseen oppilashuoltoon tilastollisesti merkittävästi ($p < 0,68$).



Kuvio 8 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9764)

Kuvio 8 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9764)

Kuvio 8 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain. Pojat, jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,67 ja kiusaavat arvon 3,37. Tytöt jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,66 ja kiusaavat arvon 3,09. Kiusaaminen vaikuttaa merkittävästi enemmän tyttöjen suhtautumiseen opettajiin kuin poikien. Kiusaavien tyttöjen keskiarvo 3,09 häytyttelee summamuuttujan keskiarvoa (3). Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaaminen ja sukupuoli yhdessä vaikuttavat suhtautumiseen opettajiin tilastollisesti merkittävällä tavalla ($p < 0,001$) siten että sukupuolten välinen ero on erilainen, kiusataanko oppilasta vai ei.

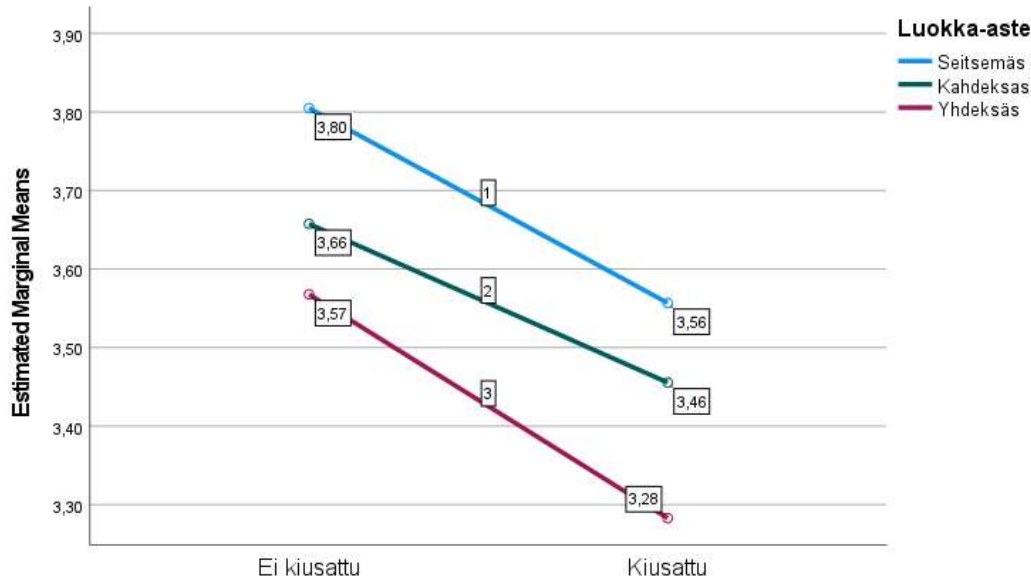


Kuvio 9 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9764)

Kuvio 9 Keskiarvovertailu kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9764)

Kuvio 9 näyttää keskiarvovertailun kiusaajien suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain. Pojat jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,93 ja kiusaavat arvon 3,66. Tytöt jotka eivät kiusaa saavat arvon 3,81 ja kiusaavat arvon 3,42. Koulukiusaaminen näyttää vaikuttavan niin tyttöjen kuin poikien suhtautumiseen vertaisiin laskevasti. Tyttöjen suhtautuminen vertaisiin näyttää olevan matalampi kuin poikien. Kiusaamisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaaminen ja sukupuoli yhdessä vaikuttavat suhtautumiseen vertaisiin tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,010$) siten että sukupuolten välinen ero on erilainen kiusataanko oppilasta vai ei.

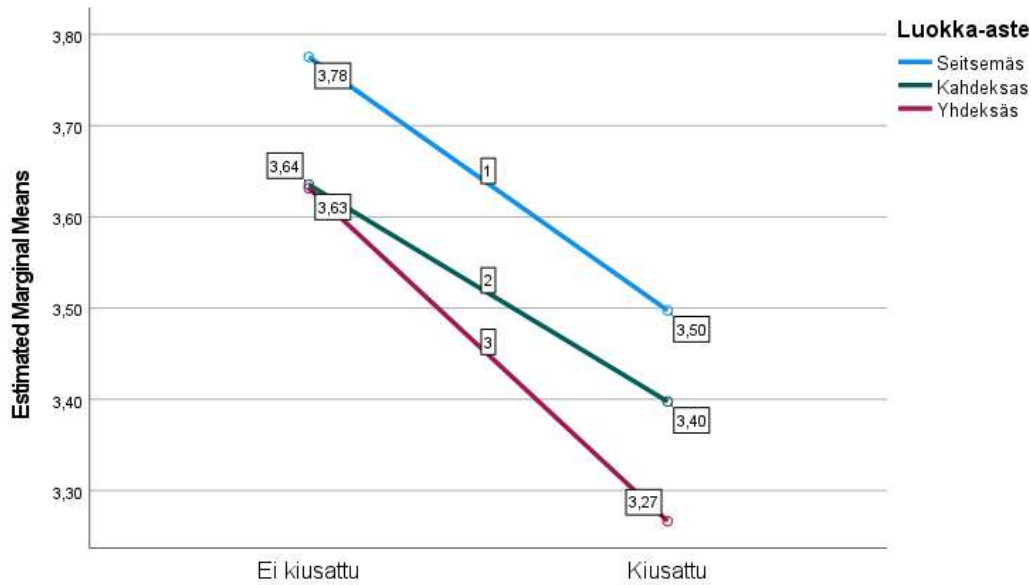
5.5 Kaksisuuntainen varianssianalyysi kiusatuista



Kuvio 10 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9740)

Kuvio 10 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain (n=9740)

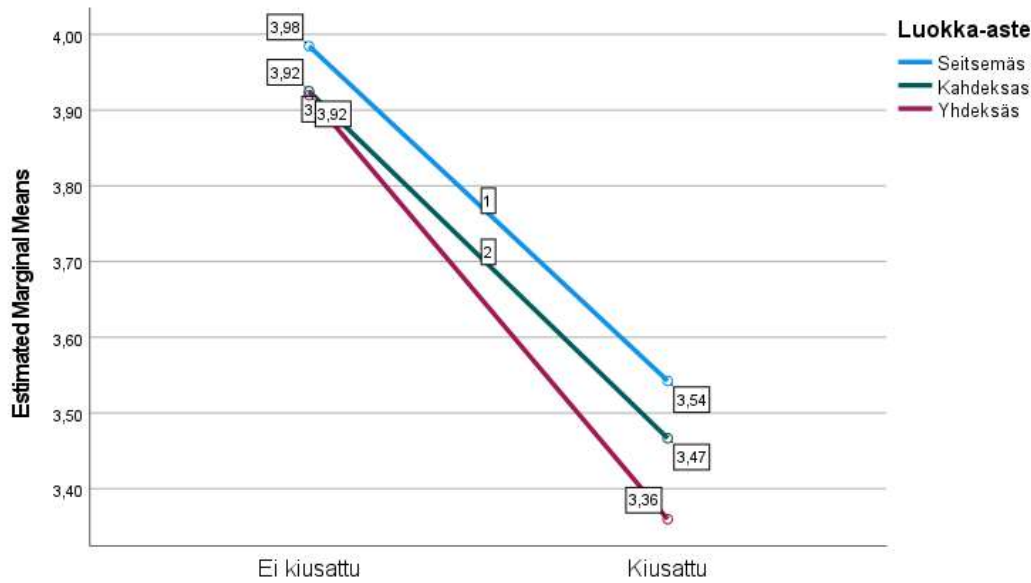
Kuvio 10 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta oppilashuoltoon luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,80 ja kiusattujen saa arvon 3,56. Kahdeksannella luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,66 ja kiusattujen saa arvon 3,46. Yhdeksännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen oppilashuoltoon saa arvon 3,57 ja kiusattujen saa arvon 3,28. Kuvio 10 näyttää koulukiusaamisen uhriksi joutumisen vaikuttavan suhtautumiseen oppilashuoltoon kohtaan laskevasti jokaisella luokka-asteella. Luokka-asteita ylöspäin noustessa suhtautuminen oppilashuoltoon laskee. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja luokka-aste yhdessä eivät vaikuta tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,251$).



Kuvio 11 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9772)

Kuvio 11 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain (n=9772)

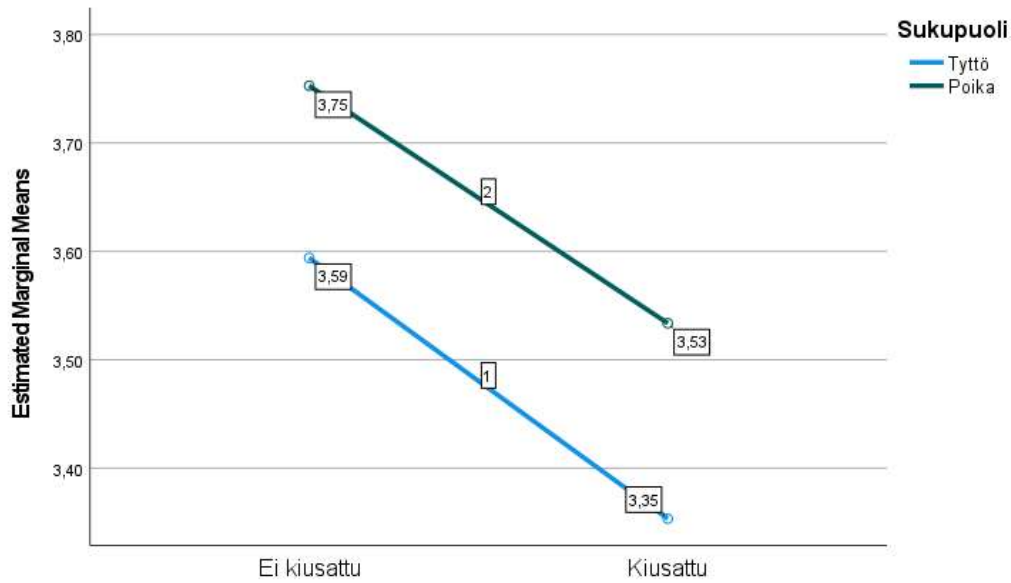
Kuvio 11 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta opettajiin luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,78 ja kiusattujen saa arvon 3,50. Kahdeksannella luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,64 ja kiusattujen saa arvon 3,40. Yhdeksännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen opettajiin saa arvon 3,63 ja kiusattujen saa arvon 3,27. Mielenkiintoisesti kahdeksannella ja yhdeksännellä luokka-asteella ei kiusattujen suhtautuminen opettajiin on käytännössä sama, mutta yhdeksännellä luokalla kiusatuksi joutuneiden suhtautuminen opettajiin laskee enemmän kuin kahdeksannella luokalla. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja luokka-aste yhdessä vaikuttavat tilastollisesti melkein merkitsevästi ($p < 0,046$) siten että luokka-asteiden, erityisesti kahdeksannen ja yhdeksannen luokan, välinen ero on erilainen riippuen siitä kiusataanko oppilasta vai ei.



Kuvio 12 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9772)

Kuvio 12 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain (n=9772)

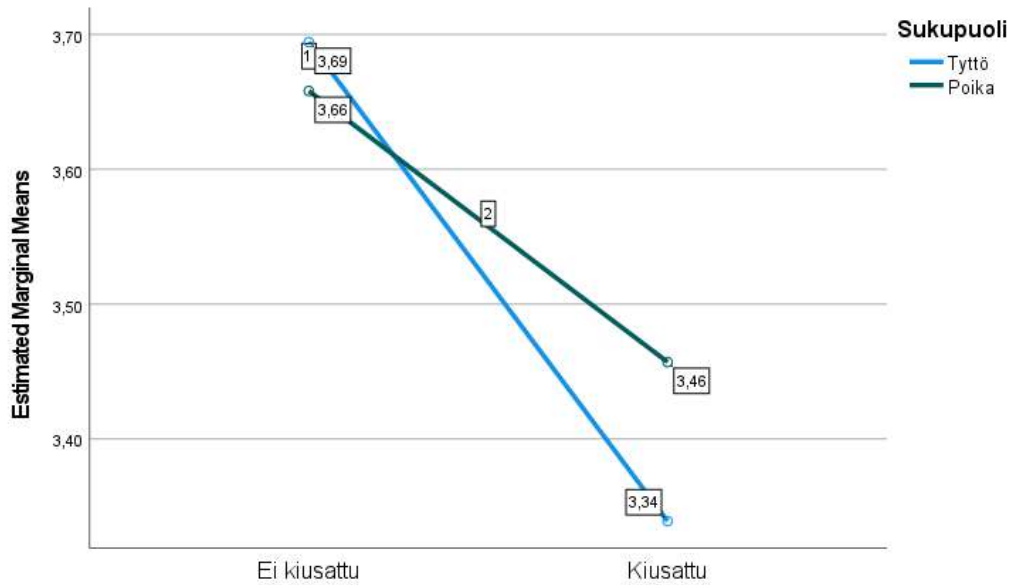
Kuvio 12 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin luokka-asteittain. Seitsemännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,98 ja kiusattujen saa arvon 3,54. Kahdeksannella luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,92 ja kiusattujen saa arvon 3,47. Yhdeksännellä luokalla ei kiusattujen koululaisten suhtautuminen vertaisiin saa arvon 3,92 ja kiusattujen saa arvon 3,36. Suhtautuminen vertaisiin ei kiusattujen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten parissa saa saman arvon, mutta yhdeksännellä luokalla kiusaamisen uhriksi joutuminen laskee arvoa enemmän kuin kahdeksannella luokalla. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä luokka-asteen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja luokka-aste yhdessä vaikuttavat tilastollisesti melkein merkitsevästi ($p < 0,011$) siten että sukupuolten välinen ero on erilainen, kiusataanko oppilasta vai ei.



Kuvio 13 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opiskelijahuoltoon sukupuolittain (n=9740)

Kuvio 13 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opiskelijahuoltoon sukupuolittain (n=9740)

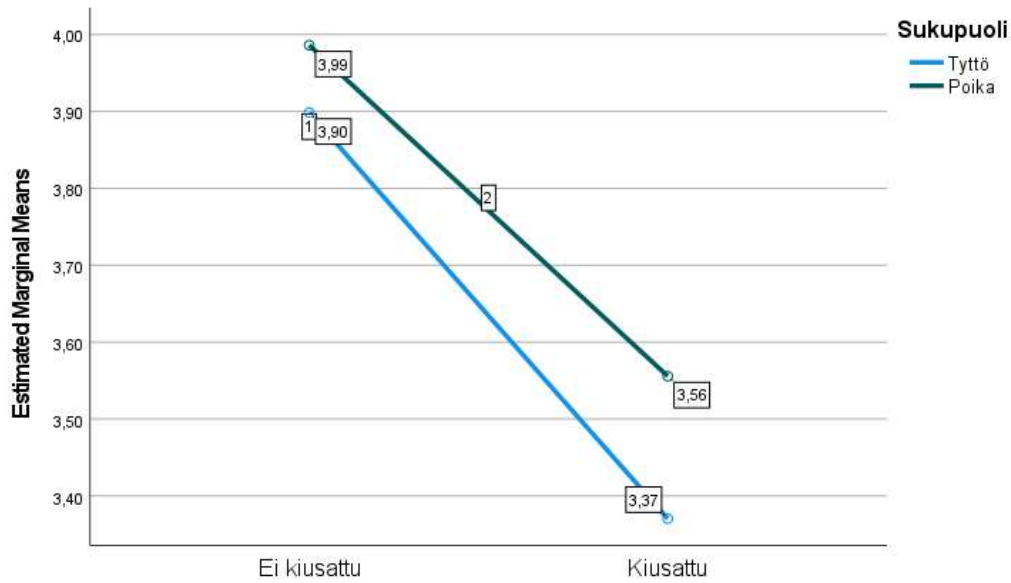
Kuvio 13 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta oppilashuoltoon sukupuolittain. Pojat, joita ei kiusata saavat arvon 3,75 ja kiusatut arvon 3,53. Tytöt jotka eivät ole kiusattuja saavat arvon 3,59 ja kiusatut arvon 3,35. Tyttöjen ja poikien suhtautuminen oppilashuoltoon laskee jos heitä kiusataan. Poikien suhtautuminen oppilashuoltoon näyttää olevan korkeampi kuin tyttöjen. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä sukupuolen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja luokka-aste yhdessä eivät vaikuta tilastollisesti merkittävästi ($p < 0,587$).



Kuvio 14 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9772)

Kuvio 14 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain (n=9772)

Kuvio 14 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta opettajiin sukupuolittain. Pojat, joita ei kiusata saavat arvon 3,66 ja kiusatut arvon 3,46. Tytöt, jotka eivät ole kiusattuja saavat arvon 3,69 ja kiusatut arvon 3,34. Ei kiusattujen tyttöjen suhtautuminen opettajiin on hieman korkeampi kuin ei kiusattujen poikien, mutta kiusattujen tyttöjen suhtautuminen opettajiin laskee enemmän kuin pojilla. Näyttää siis siltä, että kiusatuksi joutuminen vaikuttaa tyttöjen suhtautumiseen opettajia kohtaan enemmän kuin pojilla. Kiusaamisen uhriksi joutumisella näyttää olevan tilastollisesti erittäin merkittävä vaikutus opettajiin suhtautumisessa ($p < 0,001$). Sukupuoli on tilastollisesti melkein merkitsevä ($p < 0,048$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja sukupuoli yhdessä vaikuttavat tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < 0,001$) siten että sukupuolten välinen ero on erilainen, kiusataanko oppilasta vai ei.



Kuvio 15 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9772)

Kuvio 15 Keskiarvovertailu kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain (n=9772)

Kuvio 15 näyttää keskiarvovertailun kiusattujen suhtautumisesta vertaisiin sukupuolittain. Pojat joita ei kiusata saavat arvon 3,99 ja kiusatut arvon 3,56. Tytöt jotka eivät ole kiusattuja saavat arvon 3,90 ja kiusatut arvon 3,37. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$) sekä sukupuolen vaikutus on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,001$). Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ja sukupuoli yhdessä vaikuttavat tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,004$) siten että sukupuolten välinen ero on erilainen, kiusataanko oppilasta vai ei.

6 YHTEENVETO

6.1 Tuloksista

Koulukiusaaminen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusattuna, näyttää aineiston analyysin mukaan vaikuttavan koululaisten suhtautumiseen laskevasti niin vertaisiin, opettajiin kuin oppilashuoltoon. Koulukiusaaminen voi vaikuttaa koululaisten suhtautumiseen muihin ihmisiin. Mielenkiintoista on myös sukupuolien sekä luokka-asteiden erot.

Suhtautuminen oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin näyttää olevan parhaimmillaan yläasteen alussa seitsemännellä luokalla, jonka jälkeen suhtautumisen keskiarvo laskee. On mielenkiintoista huomata suhtautumisen huononevan koululaisten ollessa vertaisten, opettajien ja oppilashuollon kanssa tekemisissä pidempään, mutta suhtautuminen pysyttelee keskiarvon yläpuolella koko yläasteen ajan. Syitä keskiarvon laskuun on kuitenkin syytä pohtia, erityisesti kiusaajien ja kiusattujen osalta. Yläaste peruskoulun viimeisinä vuosina keskittyy enemmän ja enemmän itsenäiseen opiskeluun, tehden joistain opinnoista valinnaisia. Oppilaat myös yleensä yläasteella kiertävät aineopettajalta toiselle ja yksi selkeä luokanvalvoja voidaan tavata joskus vain luokanvalvojan pitämällä tunneilla, mahdollisesti kerran viikossa. Oppilashuoltoon kuuluvat kouluterveydenhoitaja ja koulukuraattori voivat olla sivussa ja heidän tehtävänsä voi olla joillekin koululaisille epämääräinen. Kouluterveydenhoitaja ja koulukuraattori ovat myös sellaisia hahmoja, jotka eivät välttämättä kuulu jokaisen koululaisen arkeen. Seitsemännellä luokalla, koululaisten siirtyessä ala-asteelta yläasteelle, nivelvaiheeseen kohdistetaan enemmän resursseja luokan ryhmäytymiseen ja henkilökunnan tutuksi tulemistä kohtaan liittyen, joka voi selittää positiivisempaa suhtautumista niin oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin myöhempään luokka-

asteisiin verrattuna. Toisaalta koulukiusattuja oppilaita on seitsemännellä luokalla luokka-asteista eniten.

Taulukko 1 näyttää koulukiusaavien koululaisten määrän olevan luokka-asteista alhaisimmillaan kahdeksannella luokalla (tytöt 8,2 prosenttia ja pojat 16,8 prosenttia). Erityisesti kahdeksaluokkalaisilla pojilla ero seitsemänteen (21,3 prosenttia) ja yhdeksänteen (22,0 prosenttia) on huomattava. Mikä tekee kahdeksannesta luokasta erityisen? Ehkä kahdeksannella luokalla ryhmä on melko sulautunut yhteen ja koululaisilla on vielä yksi luokka-aste edessä, jolloin koulukiusaamiseen osallistuminen ei ole ryhmässä suosiollista? Yhdeksännen luokan pojilla koulukiusaavien määrä on yläasteen korkein. Samaan aikaan koulukiusattujen määrä laskee luokka-asteittain. Koulukiusaamiseen liittyy valta-asetelman väärinkäyttöä ja vanhemmat oppilaat voivat olla sellaisessa asemassa, että heillä on mahdollisuus kiusata pienempiään.

Taulukko 2 näyttää kiusattujen koululaisten lukumäärän laskevan luokka-asteita korkeammalle mentäessä. Koulukiusaamisen uhrien määrän laskiessa, jäljelle jäävien koulukiusattujen suhtautuminen oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin jatkaa laskuaan. Raaistuuko koulukiusaaminen myöhemmillä luokka-asteilla ja voisiko tämä vaikuttaa oppilaiden suhtautumisen laskuun luokka-asteittain? Koulukiusaamisen on todettu olevan pitkäkestoista, jatkuvaa ja joskus myös kiihtyvää toimintaa, johon puuttuminen on hankalaa. Pitkäkestoinen koulukiusaaminen voi aiheuttaa mm. masennusoireilua, joka voi vaikuttaa suhtautumiseen muihin ihmisiin ja saada oman tilanteen näyttämään toivottomalta.

Kuviossa 6 nähdään kahdeksaluokkalaisten kiusaavien koululaisten suhtautumisen vertaisiin olevan keskiarvillisesti parempi kuin muiden luokka-asteiden kiusaavilla oppilailta. Kuviossa 11 nähdään ei kiusattujen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten keskiarvon olevan lähes samantasoisia suhtautumisessa opettajiin, mutta yhdeksäsluokkalaisten koulukiusattujen keskiarvon laskevan huomattavasti alemmas kuin kahdeksaluokkalaisilla. Myös kuvio 12 näyttää melko samankaltaisesti ei kiusattujen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten keskiarvon suhtautumisessa vertaisiin olevan saman tasoinen, kun taas kiusatuilla yhdeksäsluokkalaisilla suhtautuminen vertaisiin laskee kahdeksaluokkalaisia enemmän.

Yhdeksännellä luokalla kiusaavien ja kiusattujen oppilaiden vastausten keskiarvo on kaikissa kysymyksissä muita vuosiluokkia alhaisempi. Yhdeksäs luokka on peruskoulun viimeinen luokka ja silloin moni voi olla jo suunnannut katseensa eteenpäin toisen asteen koulutukseen, tai ainakin peruskoulun päättymiseen, joka voisi vaikuttaa suhtautumiseen vertaisryhmää ja opettajia kohtaan. Monelle koulukiusatulle peruskoulun loppuminen ja ryhmän muuttuminen voikin olla helpottava tieto.

Koulukiusaamisen vaikutus suhtautumiseen oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin tarkasteltuna sukupuolittain on huolestuttavaa. Erityisesti kuviot 11 ja 5, jossa tarkastellaan koulukiusaajien ja koulukiusattujen tyttöjen ja poikien suhtautumista

opettajiin, näyttää kuinka koulukiusaaminen, niin koulukiusaajana kuin koulukiusaamisen uhrina, vaikuttaa erityisesti tytöillä suhtautumiseen opettajiin negatiivisesti. Syitä tähän on mielenkiintoista pohtia. Tyttöjen suosima epäsuora koulukiusaaminen ei tule selkeästi ilmi koulussa, sillä se voi tapahtua juorujen ja ryhmästä poissulkemisen avulla. Toki tyttöjen kokeman koulukiusaamisen huomioinnissa tulee myös pitää mielessä, ettei koulukiusaamista tapahdu vain saman sukupuolen sisällä. Koulukiusaavien tyttöjen negatiivisempi suhtautuminen opettajiin voisi johtua esimerkiksi siitä, että opettaja on ollut koulukiusaamiseen puuttunut osapuoli ja tämä voisi laskea suhtautumista kiusaavien tyttöjen kohdalla enemmän kuin pojilla. Koulukiusaaminen voidaan tulkita kiusaajien puolesta joskus oikeutetuksi toiminnaksi jotain epämiellyttävää oppilasta kohtaan, vierittäen syytä kiusatulle. Opettajan toiminta voi koulukiusaajasta tuntua epäoikeudenmukaiselta ja kohtuuttomalta tilanteessa, jossa koulukiusaaja ei näe omaa kiusaamista epäoikeudenmukaisena tekona. Kaikkien ei aina tarvitse tulla keskenään toimeen, mutta esimerkiksi poissulkeminen ryhmästä voi kuitenkin täyttää kiusaamisen tunnusmerkit. Kiusaamista on silloin, kun yksilöön sattuu (Hamarus 2006 s. 189). Tärkeää voisikin olla käydä koulun henkilökunnan kanssa läpi tehokkaita menetelmiä koulukiusaavien koululaisten kanssa asiasta keskusteluun ja kiusaamiseen puuttumiseen.

Ei kiusaavien, kiusaavien, ei kiusattujen ja kiusattujen poikien suhtautuminen oppilashuoltoon ja vertaisiin on tyttöjä keskiarvollisesti parempaa. Samalla koulukiusaavia tyttöjä (9,0 prosenttia) on vähemmän kuin poikia (20,0 prosenttia). Joka viides poika on kertonut kiusanneensa toista oppilasta lukuvuoden aikana. Koulukiusaaminen on sosiaalista toimintaa. Kun useampi henkilö ottaa osaa koulukiusaamiseen, mahdollisesti jakaen vastuuta koulukiusaamistoiminnasta, voiko jaettu vastuu ylläpitää suhtautumista oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin? Mitä useampi henkilö ottaa osaa kiusaamiseen, niin voidaan olettaa kiusaavien oppilaiden vertaisten joukossa olevan myös enemmän niitä, jotka kiusaavat, mahdollisesti yhdessä.

6.2 Lopuksi

Koulukiusaaminen on vakava ongelma kouluissa ympäri maailmaa ja sen taltuttamiseksi tarvitaan vielä enemmän tutkimusta ja toimintaa. Koulukiusaaminen voi vaikuttaa koululaisen elämään vielä vuosia koulunkäynnin loppumisen jälkeen antisosiaalisena käytöksenä, masentuneisuutena, heikkona itsetuntona tai vaikeutena luottaa vertaisiin. Koulukiusaaminen myös vaikuttaa akateemiseen suoritukseen.

Koulukiusaaminen, kiusaajien ja kiusattujen osalta, vaikuttaa koululaisten suhtautumiseen oppilashuoltoon, opettajia ja vertaisia kohtaan kouluissa negatiivisesti. Vaikuttaako koulukiusaajien ja koulukiusattujen huonompi suhtautuminen oppilashuollon, opettajien ja vertaisten koulukiusaamiseen puuttumiseen?

Jatkotutkimuksen aiheina voisikin tutkia miten opettajien, koulukiusaajien ja koulukiusattujen koululaisten vuorovaikutus mahdollisesti vaikuttaa suhtautumiseen opettajia kohtaan erityisesti tytöillä, joilla koulukiusaamisen vaikutus suhtautumiseen opettajia kohtaan on poikia isompi. Mahdolliset kouluihin juurtuneet asenteet, kuten perinteinen ”pojat ovat poikia” voivat vaikuttaa koulukiusaavien ja koulukiusattujen tyttöjen suhtautumiseen opettajia kohtaan. Myös tyttöjen suosima epäsuora kiusaaminen voi jäädä koulun henkilökunnalta pimentoon. Koulukiusaamiseen puuttuessa tyttöjen kohdalla on tärkeää ottaa huomioon koulukiusaamisen vaikuttavan opettajiin suhtautumiseen tytöillä negatiivisemmin kuin pojilla. Toki on myös tärkeää kysyä, vaikuttaako koulukiusaaminen suhtautumiseen vai onko suhtautuminen opettajiin riski koulukiusaamiselle? Tutkimuksen mukaan (Ferguson, D. (2008) s. 410-411) koulukiusaajat voivat olla haluttomia sitoutua koulukiusaamiseen puuttuviin ohjelmiin, koska ohjelma heikentää kiusaajien sosiaalista statusta luokkaryhmässä.

Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi myös tutkia koulukiusaajien ja koulukiusattujen oppilashuoltoon, opettajiin ja vertaisiin suhtautumiseen vaikuttavia tekijöitä haastatteluilla, jotta päästäisiin tarkemmin vastaamaan kysymykseen, miksi suhtautuminen heikkenee oppilashuoltoon, opettajia ja vertaisia kohtaan ja voiko koulukiusaamiseen puuttua tehokkaammin. Tärkeää olisi tutkia esimerkiksi sitä, miten koulukiusattuihin tai koulukiusaaviin koululaisiin voidaan saada oppilashuollon tai opettajan puolelta yhteys, jotta tehokkaan intervention avulla pystytään paremmin puuttumaan koulukiusaamiseen sekä estää sen mahdolliset pitkäaikaiset seuraukset koululaisille.

Sukupuolia on aineistossa kysytty vain tyttöjen ja poikien osalta. Sukupuolien moninaisuus ei tässä tutkimuksessa tule ilmi. Muunsukupuolisuus voi olla riskitekijä koulukiusaamiselle ja olisikin mielenkiintoista tutkia koululaisia, jotka eivät lukeudu binääriseen tytöt tai pojat luokitteluun. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos on julkaisemassa Nuorten elinolot 2022 -julkaisussa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tuloksia vuodelta 2021 (THL (ei pvm.) Kouluterveyskyselyn tulokset, tarkistettu 8.11.2022) . Onkin tervetullutta, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asiaa tutkitaan tarkemmin tulevissa koululaisia koskevissa tutkimuksissa.

Aineisto ”Koulun hyvinvointiprofiili” mahdollistaa monenlaisen tilastollisen tarkastelun ja mielenkiintoisia olisi tutkia koulukiusaamiseen liittyen esimerkiksi kysymyksiä koulun tilojen ja pihan viihtyisyydestä ja turvallisuudesta. Aineisto kysyy oppilaista myös koulun sääntöjen järjestyksestä, rangaistusten oikeudenmukaisuudesta, oppilaiden mielipiteiden huomioimisesta ja osallistumisesta yhteisten

sääntöjen tekemiseen, joiden tarkastelu olisi voinut tuoda mielenkiintoisen perspektiivin koulukiusaamisen tarkasteluun. Yhteiskunnalliseen tietokantaan liitetty data on anonymisoitu, mutta esimerkiksi koulut voivat pitkäaikaisen tarkastelun avulla tutkia erilaisten kiusaamisen vastaisten menetelmien tehokkuutta koulussa tutkimalla aineistoa eri vuosilta omassa koulussaan.

Koulun mahdollisuudet puuttua kiusaamiseen alkavat yleensä siitä, kun kiusaamisesta on jokin näkyvä todiste. Todisteena voi olla mustelmat, viestit, kirjeet tai epähuomiossa opettajan kuuloetäisyydellä sanottu haukkumasana. Kiusatulle koululaiselle opettajalle kiusaamisesta kertominen on vastoin luokan epävirallisen kulttuurin sisäisiä normeja. Kiusaamisesta kertominen voi johtaa kiusaamisen kovenemiseen ja kantelijan maineen saamiseen. Kiusaamiseen tulee kuitenkin puuttua ja monilla tutkielmassani mainitsemilla kampanjoilla on hyviä käytäntöjä. Koulukiusaamisen kohteeksi joutunut voi kuitenkin jäädä asian kanssa yksin (MTV-Uutiset, julkaistu 10.9.2022, tarkistettu 24.10.2022).

Kiusaamiseen voidaan puuttua, mutta intervention tehokkuuden arviointi ja seuranta voi jäädä, eikä koulukiusattu välttämättä omaa voimavaroja asian pitkittämiseen, jos kiusaaminen ei kuitenkaan lopu. Koulukiusatulle voi olla joskus helpompaa sietää koulukiusaamista, kuin riskeerata koulukiusaamisen kiihtyvän asiasta koulun henkilökunnalle kertoessaan. Koulukiusaamisen kieltämiseen ja siihen puuttumiseen on myös paljon lakeja, joiden olemassaolosta huolimatta koulukiusaaminen jatkuu.

Jokaisen kiusaamista vähentävän tai ennaltaehkäisevän menetelmän teho riippuu viime kädessä koulun henkilökunnan, opettajien, kouluterveydenhoitajien, koulukuraattorien ja rehtorien sitoutumisesta menetelmään. Koulun henkilökunta useimmiten toteuttaa intervention koulukiusaamistilanteeseen. Jotta koulun henkilökunta voi koulukiusaamiseen puuttua tehokkaasti, tulee myös koulun resurssien tukea henkilökuntaa interventioissa.

Salmivalli kertoo jo yhdenkin läheisen ystävyysuhteen suojaavan lasta kiusaamisen traumaattisilta vaikutuksilta. Jos lapsella on koulukiusaamisesta huolimatta ystävä tai ystäviä, joiden parissa hän saa tuntea itsensä hyväksytyksi omana itsenään, niin kiusaamisen vaikutukset ovat pienempiä. (Salmivalli 2003 s. 22)

Koulukiusaaminen voi vaikuttaa myös koululaisten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Koulukiusaamista kokevat voivat jättäytyä ryhmän ulkopuolelle, jotta heitä ei ryhmässä kiusattaisi. Samoin koulukiusaamisen puheeksi ottaminen opettajille ja koulun oppilashuollolle voi olla hankalaa, jos riskinä on kiusaamisen jatkuminen ja raaistuminen. Erityisesti seksuaalisen kiusaamisen puheeksi ottaminen vaatii henkilökunnalta osaamista. Koulukiusaamisen vaikutukset suhtautumiseen oppilashuoltoa, opettajia ja vertaisia kohtaan tulee ottaa huomioon interventiota suunniteltaessa.

LÄHTEET

- BJÖRKQVIST, K., EKMAN, K., & LAGERSPETZ, K. (1982). Bullies and victims: Their ego picture, ideal ego picture and normative ego picture. *Scandinavian journal of psychology*, 23(1), 307-313. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.1982.tb00445.x>
- Bowie, V. (2002) Defining violence at work: a new typology. Teoksessa Gill, M., Fisher, B., & Bowie, V. (2002). *Violence at work: Causes, patterns and prevention*. Willan.
- Hamarus, P. (2006) *Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta*. University of Jyväskylä
- Hietala, R. & Jokivuori, P. (2015) *Määrällisiä tarinoita – monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. Docendo
- Jimerson, S. R., Swearer, S. M. & Espelage, D. L. (2010) *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. Routledge.
- KAUKIAINEN, A., BJÖRKQVIST, K., ÖSTERMAN AND, K., & LAGERSPETZ, K. M. J. (1996). Social Intelligence and Empathy as Antecedents of Different Types of Aggression. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794(1), 364-366. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1996.tb32543.x>
- Elo, S., & Lamberg, K. (2018). *Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella*. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja.
(www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus) Viitattu 22.10.2022.)
- Lagerspetz, K. (1977). *Aggressio ja sen tutkimus*. Tammi.
- Lamminmäki-Kärkkäinen, T. (2002) Identiteetin kulttuuriprofiili ja toiseuden purkaminen. Teoksessa Räsänen, R. (2002). *Interkulttuurinen opettajankoulutus: Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulun yliopisto.

- Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021
(<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>) tarkistettu 8.11.2022
- Luukkonen, A. (2010). Bullying behaviour in relation to psychiatric disorders, suicidality and criminal offences: A study of under-age adolescent inpatients in Northern Finland. University of Oulu.
- Mäntylä, N., Kivelä, J., Ollila, S., & Perttola, L. (2013). Pelastakaa koulukiusattu!: Koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. KAKS - Kunnallisan kehittämissäätiö. Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto 2009:20. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.
- Olweus, D., & Mäkelä, M. (1992). Kiusaaminen koulussa. Otava.
- Awiria, O., Olweus, D., & Byrne, B. (1994). Bullying at School - What We Know and What We Can Do. *British Journal of Educational Studies*, 42(4), 403-406.
<https://doi.org/10.2307/3121681>
- Olweus D, Solberg M. Cross-cultural study of bully/victim problems in school: final report for Norway to Japanese Ministry of Education. Morita & Soeda 1998.XXXXXX
- Peura, J., Kirves, L., & Pelkonen, M. (2009). Miksi kertoisin, kun se ei auta?: Raportti nuorten kiusaamiskyselystä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Rumpu, N., Markkanen, E., Hyvärinen, E., Anttila, N., Danschu, P., Kuvaja, M., Romantschuk, M., Sainio, M. 2022 Kiusaamista ehkäisevien sekä työhyvinvointia ja työrauhaa parantavien menetelmien arviointi (https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/08/KARVI_T1022.pdf)
- Salmivalli, C. (1998). Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Gaudeamus.
- Salmivalli, Christina. Koulukiusaaminen. Teoksessa P. Terho, E.-L. AlaLaurila, J. Laakso, H. Krogerius & M. Pietikäinen (toim.) Kouluterveydenhuolto. 2. uusittu painos. Duodecim. Helsinki 2002. XXXXX
- Salmivalli, C. (2003). Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja. PS-kustannus.
- UNESCO, (2017) School Violence and Bullying: Global Status Report
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970>
- Tolonen, T. (2001) Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Nuorten kulttuurit koulussa. Gaudeamus.

MTV-Uutiset, julkaistu 10.9.2022

(<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/koulukiusaamisen-uhri-voi-koekajaavansa-ilman-apua-muutamakin-viikon-odotus-voi-olla-lapselle-rankkaa/8509920#gs.gn9enk>) tarkistettu 24.10.2022

Dianne L. Ferguson (2008) International trends in inclusive education: the continuing challenge to teach each one and everyone, *European Journal of Special Needs Education*, 23:2, 109-120, DOI: 10.1080/08856250801946236

Gutsy Go ry, <https://gutsygo.fi/> tarkistettu 13.9.2022

Aseman Lapset ry, <https://asemanlapset.fi/toimintamuotomme/katusovittelu-kiusaamiseen-puuttuminen-ja-pasila-hanke/k-0-kiusaamiseen-puuttuva-tyo/> tarkistettu 13.9.2022

KiVa Koulu, <https://www.kivakoulu.fi/> tarkistettu 13.9.2022

Tunne- ja turvataitokasvatuksen Oulun malli, <https://www.turvataitokasvatus.fi/> tarkistettu 13.9.2022

Mannerheimin lastensuojeluliitto, <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppilastoiminta/> tarkistettu 13.9.2022

Verso Vertaissovitteluohjelma, <https://sovittelu.com/vertaissovittelu/> tarkistettu 13.9.2022

Viitattut säädökset

Hallintolaki (434/2003)

HE eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (309/1993)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

Perusopetuslaki (1998/628)

Perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, valtioneuvoston asetus (422/2012)

Rikoslaki (39/1889)

Tasa-arvolaki (1986/609)

Terveystieteidenhuoltolaki (1326/2010)

Terveystieteidenhuoltoasetus (338/2011)

Yhdenvertaisuuslaki (2004/21)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi. Euroopan ihmisoikeussopimus. (SopS 18-19/1990)

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.

Viitattut viranomaispäätökset

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset
dnro 3131/4/09
dnro 4760/4/09
Etelä-Suomen aluehallintoviraston ratkaisu
ESAVI/4015/06.06.01/20

